

Socijalno poduzetništvo i marginalizirane društvene skupine

Ježić, Sunčica

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:963060>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Jednopedmetni studij sociologije

DIPLOMSKI RAD

Socijalno poduzetništvo i marginalizirane društvene skupine: Kvaliteta života marginaliziranih skupina u kontekstu socijalnog poduzetništva

Studentica: Sunčica Ježić

Mentorica: prof. dr. sc. Jasminka Lažnjak

Zagreb, rujan 2019.

Sadržaj

1. Uvod:.....	2
2. Sociološki kontekst:.....	4
3. O pojmovima:.....	7
4. O socijalnom poduzetništvu.....	9
4.1. Socijalno poduzeće.....	12
4.2. Socijalna poduzeća za radnu integraciju.....	13
4.3. Socijalne zadruge.....	14
4.3.1. Humana Nova.....	16
4.3.2. Martinov plašt.....	18
4.3.3. Socijalna zadruga Kameleon.....	19
5. Marginalizirane društvene skupine.....	21
6. Socijalna isključenost.....	24
7. Socijalna uključenost.....	27
8. Kvaliteta života.....	31
8.1. Definiranje pojmova kvalitete života.....	32
8.2. Objektivni i subjektivni pokazatelji kvalitete života.....	34
9. Ciljevi i svrha.....	36
10. Metodologija.....	37
11. Rezultati istraživanja:.....	39
12. Rasprava i zaključak.....	47
Literatura:.....	51
Prilozi.....	57
Sažetak.....	61
Summary.....	61

1. Uvod:

U ovom radu bit će korišten termin socijalno poduzetništvo, iako se u Hrvatskoj službeno koristi termin društveno poduzetništvo.

Ideja socijalnog poduzetništva je ostvarivanje misije usmjerene prema nekom društvenom cilju. Mnogo je različitih definicija socijalnog poduzetništva, što znači da se u praksi definicija prilagođava potrebama i prilikama, odnosno problemima koje se kroz takav oblik poduzetništva pokušava riješiti. Tu nailazimo na prepreke u kojima organizacije koje zadovoljavaju kriterije socijalnog poduzetništva nisu prepoznate kao takve, dok se neke druge organizacije identificiraju kao socijalna poduzeća iako ne zadovoljavaju iste kriterije.

Kada govorimo o socijalnom poduzetništvu ono nije jednoznačan, niti su njegove aktivnosti jednoznačne, već se odnose na širok spektar aktivnosti. Odnosi se na poduzetne pojedince željne promjene s ciljem društvenog boljitka, profitne i neprofitne organizacije spremne na rizik kapitala, također, možda i najbitnije na one kojima je društvena vrijednost važnija od one profitne.

Socijalno poduzetništvo u akademsku zajednicu ulazi sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća za što je zaslužan J. G. Dees. Dess (1998) navodi da su socijalni poduzetnici usmjereni prema društvenim ciljevima a ne vlastitom profitu.

Vođeni utilitarističkom idejom uvelike potiču društvene promjene, te tako ovaj svijet čine boljim i humanijim mjestom.

Umjesto profita u fokus stavljaju čovjeka i njegove potrebe, naročito pojedince i društvene skupine kojima prijeti socijalna isključenost. Uključuje i zapošljava najčešće marginalizirane pojedince, koristeći pritom poticaje koji im stoje na raspolaganju. Uključivanje može označavati uključivanje marginalnih pojedinaca kao korisnika, te uključivanje marginalnih pojedinaca kao kupaca ili partnera. Poduzeća koja ciljano zapošljavaju marginalizirane društvene skupine i to im je društveni cilj, čine podskupinu socijalnih poduzeća koja se nazivaju socijalna poduzeća za radnu integraciju. Rad je usmjeren na manji dio poduzetničkih praksi, usmjeren socijalnim zadrugama za radnu integraciju.

Socijalno poduzetništvo smatra se kao treći put koji u prvi plan stavlja čovjeka i njegove potrebe, naročito onog čovjeka s margine društvenih zbivanja. Nametnulo se kao potreba između grubog kapitalizma s jedne strane, čiji je interes makijavelističko ostvarenje profita pod svaku cijenu, a posljedica stvaranje društvenih nejednakosti, i socijalističkog modela

poslovanja okrenutog planskoj proizvodnji gdje proizvodi nisu nužno pratili potrebe tržišta. Socijalno poduzetništvo zasniva se na društvenoj, ekološkoj i ekonomskoj osnovi.

Koncept socijalne isključenosti implicira krug socijalne degradacije u kojem dugotrajna nezaposlenost potencijalno vodi siromaštvu i socijalnoj izolaciji. Socijalna isključenost također dodatno povećava vjerojatnost marginalizacije na tržištu rada (Gallie, 1999., Paugam, 1995., Wilson, 1987.). Prema ovom gledištu, marginalizacija na tržištu rada, siromaštvo i socijalna izolacija sastavnice su socijalne isključenosti koje se međusobno potkrepljuju i tako proizvode progresivno socijalno srozavanje kako to objašnjavaju Gallie i sur. (2003). Osnovni pokretači razvoja proizlaze iz položaja u kojem se nalazi pojedinac na tržištu rada, tj radi li se o zaposlenoj ili nezaposlenoj osobi. Dugotrajna nezaposlenost dovodi do pada životnog standarda, iz čega proizlazi ograničen izvor podrške u ponovnom pronalasku zaposlenja te, otežana participacija u društvenim aktivnostima, slabljenje društvenih kontakata koji dovode većoj usamljenosti opadanju motivacije i socijalnoj izolaciji. Svi od navedenih faktora otežavaju ponovni pronalazak zaposlenja. Pravo na zaštitu od socijalne isključenosti i siromaštva, kao temeljno građansko pravo posebno je istaknuto Europskom socijalnom poveljom; socijalna prava podrazumijevaju pravo građana na korištenje civilizacijskih stečevina društva u kojem žive, i spadaju u skup ljudskih prava kojem pripadaju i građanska i politička prava, te proistječu iz Ustava i zakona, i kreiraju se i implementiraju putem socijalnih programa i aktivnosti raznih sudionika“ (Vlada republike Hrvatske 2014).

Kada govorimo o konceptu kvalitete života pristupamo iz raznih znanstvenih disciplina. Zbog konceptualne višeslojnosti ne postoji suglasnost oko definicije niti načina mjerenja.

Kvaliteta života marginaliziranih skupina u ovom radu istražena je na konkretnim primjerima u domeni socijalnog poduzetništva.

Cilj istraživanja je ispitati subjektivna iskustva pojedinaca u vidu mogućnosti koje im pruža zaposlenje unutar zadruga. Metoda prikupljanja podataka koja je korištena jest polustrukturirani intervju, sa zaposlenicima socijalnih zadruga: Humana Nova Čakovec i Humana Nova Zagreb, socijalna zadruga Kameleon i socijalno uslužna zadruga Martinov Plašt.

2. Sociološki kontekst:

U sociologiji kvaliteta života (*quality of life*) odnosi se na dobrobit pojedinca *well-being* u koje spadaju subjektivni i objektivni pokazatelji (Ferriss, 2004) o kojima će biti riječi nešto kasnije. Temu kvaliteta života većinom istražuju pravnici, socijalni radnici, ekonomisti, psiholozi, vezana je također za socijalnu politiku, dok su sociološki doprinosi razvoju kvalitete života manje učestali, no ne i manje bitni. Teorije koje govore o kvaliteti života trude se opisati spoznajne, emocionalne i simboličke procese kroz koje pojedinci procjenjuju, određuju i doživljavaju kvalitetu vlastitog života. Razlikuju se u suštini koju pridaju tim procesima. Svaka teorija polazi od posebnog pogleda na pojedinca i društvo (Fisher, Schuessler 1985). Na primjer, psihološke teorije bave se utjecajem stresa, ekonomske teorije naglašavaju racionalnu raspodjelu resursa, medicinske utjecajem bolesti na kvalitetu života (Fisher, Schuessler 1985: 141). Svaka od tih teorija polazi od posebnog pogleda na pojedinca i društvo u kojima sociološka perspektiva pridonosi pomnijem razumijevanju cjeline.

Prema Parsonsu osjećaj dobrobiti pojedinca dobiva negativnu konotaciju ako se željene potrebe pojedinca ne ispune. Bitno ukupno svojstvo svih osjećaja zadovoljstva, može biti snažnijeg ili slabijeg intenziteta, ugodno ili neugodno. Pretpostavka je da su procesi uzbuđenja snažni, tj. sadržani su u genima čovjeka, *homo sapiensa*, dok su društvene interakcije kulturno predodređene i usmjerene prema njegovim potrebama (Parsons, Shils 1951).

Gerson analizira Meadovo gledište prema kojem su detalji o sebi kao pojedincu i kao društvu dijelovi istog društvenog procesa, smatra da je refleksivnost ključan aspekt samog sebe. Pojedinci usvajaju stajališta o situacijama u kojima sudjeluju, kako bi ocijenili sebe same. Kada ne bi postojao vanjski svijet i situacije kroz koje spoznajemo stvarnost, refleksivnost ne bi bila moguća, pa tako ni samoidentifikacija s obzirom na sve ono što mi nismo. Kvaliteta života sadrži pozitivne i negativne osjećaje koji tvore stavove o samome sebi, te se razvija u procesu življenja. Proces koji tvore stavove u velikoj mjeri ovise o faktorima vremena, uspomena, stečenih vještina i bogatstva (Gerson 1976).

Istraživanje se bavi kvalitetom života marginaliziranih skupina te u kontekstu ovog rada to obuhvaća: teško zapošljive društvene skupine; osobe s invaliditetom (odnosi se na osobe s fizičkom ili mentalnom poteškoćom), dugotrajno nezaposlene osobe, mlade bez radnog iskustva, jednoroditeljske obitelji, te pripadnike nacionalnih manjina. Sociolog Erving

Goffman u svom djelu *Stigma* govori u terminima “drugih“ i “drugačijih“ te definira tri vrste stigme. Prvi tip stigme opisuje kao oštećenja ljudskog tijela (tjelesni deformiteti), drugi tip stigme odnosi se na mentalne poremećaje, slabu volju, nepoštenje, kruta vjerovanja (sve što je zabilježeno iz slučajeva nezaposlenih, alkoholizma, pritvora, samoubojstva itd (Goffman 1963:16). Treći tip stigme odnosio se na plemensku stigm, odnosno na nacionalnost ili vjeru pojedinca. Ono što objedinjuje sve tipove stigme je sociološki fenomen koji karakterizira osobu koja bi mogla biti prihvaćena u društvenim svakodnevnim odnosima, no ona posjeduje neku osobinu koja je izdvaja od ostatka društva, te zbog nje drugi zanemaruju ostale kvalitete te osobe. Na taj način osoba je stigmatizirana, na nju je gledano kao na neljudsko biće što bitno smanjuje kvalitetu života. Sumirano, stigma je neželjena različitost koja uvjetuje naša očekivanja (Goffman, 1963.). Parsons u svojim radovima navodi da bolesnike treba odvojiti od društva, od društvene odgovornosti, kako bi ih se izliječilo, tek izliječeni ili resocijalizirani, mogu se ponovno vratiti u zajednicu. Oni nisu bili odgovorni za svoje stanje, kako je smatrao Parsons, već je društvo bilo odgovorno prisiliti ih na liječenje (Green, Barnart i sur, 2017)

Prihvaćeno je da ljudi imaju različite karakteristike ili da su različitog karaktera no neželjena različitost je ono što stigmatizirane osobe razlikuje od onih ne stigmatiziranih. To se odnosi na vanjski izgled ili ponašanje koje je različito od opće prihvaćenog.

Stigma je društvena sramota (Goffman 1963) No, postoje ljudi s izraženom empatijom, razumijevanjem i tolerancijom spram drugima i drugačijima, Goffman ih naziva *uopćene osobe* (Goffman 1963:40). To mogu biti članovi obitelji, prijatelji, stručnjaci, institucije, razni kolektivi; oni na stigmatizirane gledaju kao na ravnopravne pripadnike društva, pomažu im u svakodnevnim situacijama, u izgradnji svoje ličnosti. Goffman opisuje pozitivne promjene iskustava sa stigmatiziranima, kroz radno iskustvo, odnosno zaposlenje. U situacijama kad se stigmatizirani zaposle, na sebe gledaju potpuno drugačije, osjećaju se uspješno i važno, stvaraju pozitivnu sliku o sebi jer aktivno pridonose zajednici u kojoj žive (Goffman, 1963).

Jedan od rijetkih pokušaja stvaranja koncepta socijalnog poduzetništva unutar socioloških teorija dali su Mair i Marti (2006). Uobličavanju teorijskih spoznaja za razumijevanje ovog fenomena koriste Giddensovu strukturalnu teoriju, teoriju društvenog kapitala, te teoriju društvenih pokreta.

Strukturalna teorija pomaže u razumijevanju utjecaja konteksta na pojavu socijalnog poduzetništva, te potiče li ona društvenu promjenu i na koji način do nje dolazi. Kroz koncept institucionalnog poduzetništva nastoje objasniti da li se i kako socijalno poduzetništvo javlja kao intencija modificiranja postojećih institucionalnih struktura ili ukidanja i stvaranja novih. Koncept društvenih pokreta nastoji rasvijetliti povezanost socijalnog poduzetništva s idejom društvene transformacije (Vidović 2012: 28-29).

Prema Giddensu koncept ukorijenjenosti podrazumijeva nemogućnost odvajanja socijalnog poduzetnika, od strukture zajednice. Ono što sociologija vidi kao problematično je dualnost između aktera, socijalnih poduzetnika i strukture, tj. zajednice kojima je potrebna zajednička integracija. Giddens (1984). Dualnost predstavlja strukturu ili zajednicu koja omogućuje akterima tj. socijalnim poduzetnicima da djeluju. Njihova akcija dovodi do promjena na socioekonomskom polju (strukтури). Odgovor na ovu dihotomiju i kontinuiranu dinamiku, Giddensova strukturalna teorija orijentirana je na process strukture u vidu proizvoda i ograničenog ljudskog djelovanja.

S pozicije društvenih pokreta možemo promotriti koliko ideja i struktura socijalnog poduzetništva mijenja društvo, utječe na percepciju različitih društvenih skupina, prihvaća ih ili ih zanemaruje.

Mair i Marti (2006) definiraju socijalno poduzetništvo kroz tri različite polazišne točke. Za prvo stajalište, socijalno poduzetništvo se svodi na inicijative koje dolaze iz neprofitnog sektora u potrazi za alternativnim načinima financiranja. Po drugima, socijalno se poduzetništvo razumije kao društveno odgovorno poslovanje koje se temelji na međusektorskoj suradnji. Treći smatraju da je socijalno poduzetništvo usmjereno na rješavanje socijalnih problema te vodi ka društvenoj transformaciji.

Socijalno poduzetništvo stvara socioekonomske strukture, veza, institucija i organizacija koje pridonose jačanju održive društvene dobrobiti. (Fowler, 2000.). Ono predstavlja korištenje poduzetničkih vještina više za društvene, a ne toliko profitne ciljeve, odnosno, generirani profiti koriste se za dobrobit određenih marginaliziranih društvenih skupina (Hibbert, Hogg, 2002.)

Socijalni poduzetnik predstavlja aktera, dok društvo, odnosno zajednica predstavljaju strukturu.

3. O pojmovima:

Hrvatski jezik podjednako koristi termine socijalno poduzetništvo i društveno poduzetništvo s ciljem definiranja poslovanja usmjerenog prema društvenoj svrsi.

Sve do nastanka *Strategije za razvoj društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj*¹ koristio se termin *socijalno poduzetništvo*, u strategiji se prvi put donosi odluka da termin ima negativnu konotaciju, te ga se zamjenjuje terminom *društveno* kao adekvatnijim, preciznijim i manje rizičnim za razumijevanje.

Prema njihovom gledištu pojam društvenog poduzetništva kontekstualno je sveobuhvatniji. Vidović navodi da naziv društveno poduzetništvo u hrvatskom jeziku ima konotaciju proizašlu iz bivše socijalističke vladavine, u kojem se društveno podrazumijeva kao nastavak društvenog vlasništva i iz tog proizašlog oblika odnosa, (Vidović, 2012:24) dok pojmom socijalno asociramo angažman isključivo vezan za socijalno područje djelovanja. Povezuje ga se sa siromaštvom, bijedom, neimaštinom i socijalnim statusom. Prema Vidović (2012: 24) “pojam ‘socijalno’ u hrvatskom jeziku može imati konotaciju socijalnog statusa, siromaštva, krajnje bijede ili ‘socijalnog slučaja’, ‘socijalno’ u terminu vrlo jasno upućuje na angažiranost u socijalnoj sferi, području koje označavaju različita djelovanja usmjerena prema postizanju blagostanja (engl. *welfare*).“

Strategija za razvoj društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015 do 2020. definira poduzetništvo kao: „Poslovanje temeljeno na načelima društvene, okolišne i ekonomske održivosti, kod kojeg se stvorena dobit ili višak prihoda u cijelosti ili većim dijelom ulaže za dobrobit zajednice.“

U Strategiji se navodi devet kriterija prepoznavanja socijalnih odnosno društvenih poduzetnika:

„1. Društveni poduzetnik ostvaruje ravnotežu društvenih, okolišnih i ekonomskih ciljeva poslovanja.

2. Društveni poduzetnik obavlja djelatnost proizvodnje i prometa roba, pružanja usluga ili obavlja umjetničku djelatnost kojom se ostvaruje prihod na tržištu, te koja ima povoljan utjecaj na okoliš, doprinosi unapređenju razvoja lokalne zajednice i društva u cjelini.

¹ Strategija za razvoj društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine

3. Društveni poduzetnik stvara novu vrijednost i osigurava financijsku održivost tako da u trogodišnjem razdoblju poslovanja najmanje 25% godišnjeg prihoda planira ostvariti ili ostvaruje obavljanjem svoje poduzetničke djelatnosti.
4. Društveni poduzetnik najmanje 75% godišnje dobiti, odnosno višak prihoda ostvaren obavljanjem svoje djelatnosti ulaže u ostvarivanje i razvoj ciljeva poslovanja, odnosno djelovanja.
5. Društvenog poduzetnika odlikuje dobrovoljno i otvoreno članstvo te autonomija poslovanja, odnosno djelovanja.
6. Republika Hrvatska, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ili tijelo javne vlasti ne može biti isključivi osnivač socijalnog poduzetnika.
7. Društvenog poduzetnika odlikuju demokratski, transparentni i odgovorni način upravljanja, odnosno odlučivanje nije isključivo vezano uz vlasničke udjele ili članske uloge već obuhvaća ključne dionike: radnike, članove, korisnike ili potrošače te suradničke organizacije.
8. Društveni poduzetnik prati i vrednuje svoje društvene, ekonomske i okolišne učinke i utjecaj te rezultate vrednovanja koristi u planiranju svog daljnjeg poslovanja i vodi računa o njihovu poboljšanju.
9. Društveni poduzetnik u slučaju kada prestaje obavljati djelatnost, svojim općim aktima ima definiranu obvezu svoju preostalu imovinu², nakon pokrića obveza prema vjerovnicima i pokrića gubitka iz prethodnog razdoblja, prenijeti u vlasništvo drugog društvenog poduzetnika s istim ili sličnim ciljevima poslovanja, ili u vlasništvo jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koja će je upotrijebiti za razvoj društvenog poduzetništva“ (Vlada RH, 2015: 8-9).

U ovom radu koristit će se termin *socijalno* poduzetništvo. Smatram da taj termin u pozitivnom smislu vjernije dočarava njihovo djelovanje i svrhu, usmjerenu prema postizanju dobrobiti za zajednicu.

4. O socijalnom poduzetništvu

² Članski osnovni ili dodatni ulozi u zadrugama su imovina zadrugara i prestankom djelovanja se isplaćuju članovima/icama zadruge.

Početak socijalnog poduzetništva možemo tražiti daleko u povijest, od Viktorijanskih privatnih bolnica iz devetnaestog stoljeća (Johnson, 2003), te socijalnih poduzetnika kao što su; osnivačica prve škole za medicinske sestre Florence Nightingale, osnivačice nove pedagogije Mariu Montessori, te osnivača korporativnog pokreta Roberta Owena (Nicholls, 2006). U novijoj povijesti socijalno poduzetništvo se javlja u SAD-u, Kanadi, a potom i Velikoj Britaniji osamdesetih godina prošlog stoljeća.

U tom periodu stjecalo je sve više pažnje zbog višedimenzionalnosti i koristi koju ostvaruje za zajednicu. Yunus Muhammad u Bangladešu, 1976. godine osnovao je Grameen banku za siromašne. Kako bi potaknuli najsiromašnije s poduzetničkim idejama, Grameen banka pokreće model mikrofinanciranja, s ciljem smanjenja siromaštva u tada najsiromašnijoj zemlji svijeta. Prema Yunusu socijalno je poduzetništvo aktivna ekonomska djelatnost, usmjerena pomaganju drugima, sa socijalnim duhom i ciljem. Djelovanje mora biti inovativno i društveno korisno (Yunus 2009: 42). U Washingtonu u SAD-u 1980. godine Bill Drayton osnovao je zakladu Ashoka. Smatra se ocem globalnog pokreta socijalnog poduzetništva, jer je prvi skovao pojam, te ga plasirao na globalnoj razini. (Yunus, 2009). Cilj zaklade je bio stvoriti platformu za poticaj socijalnim poduzetnicima s vizijom socijalnog napretka. Karakterizira ih misija specifičnog cilja rješavanja socijalnih problema s naglaskom na pojedinca.

Europska komisija definira poduzetništvo kao “način razmišljanja i proces kreiranja i razvijanja ekonomskih aktivnosti stapanjem spremnosti na preuzimanje rizika, kreativnosti i inovativnosti s razumnim upravljanjem, unutar nove i postojeće organizacije“ (European Commission, 2003:6).

Socijalno poduzetništvo predstavlja korištenje poduzetničkog ponašanja više za društvene, a ne toliko profitne ciljeve, drugim riječima, generirani profiti koriste se za dobrobit marginaliziranih i socijalno isključenih društvenih skupina (Hibbert, Hogg, 2002).

Inovativno je u sistemskom pristupu i zadovoljava potrebe marginaliziranih, obespravljenih te onih kojima nedostaju sredstva za osnovne ekonomske aktivnosti ili političko zaleđe kako bi osigurali vlastitu dobrobit. Osnovna ideja kombinira strast za socijalnom misijom sa slikom upravljanja ekonomskim dobrima i inovacijama. Socijalni poduzetnici su pojedinci s inovativnim rješenjima za vidljive probleme zajednice te imaju izraženu ambiciju da ustraju u rješavanju društvenih problema nudeći nove ideje (Dees, 2001).

Socijalna komponenta odnosi se na njegovu usmjerenost na socijalna pitanja, odnosno adresiranju prepoznatih socijalnih potreba u društvu koje su ostale neodgovorene. U usporedbi s tradicionalnim poduzetništvom, kojeg pokreće ostvarivanje ekonomske vrijednosti, prvenstveno dobiti, socijalno poduzetništvo je okrenuto generiranju društvenih

vrijednosti sa socijalnim učincima u društvu i doprinosi općem dobru. (N. Zrilić, D. Širola 64: 2014.)

Razlikujemo profitna i neprofitna socijalna poduzeća. Naglasak im nije na profitu, no mora obuhvaćati tržišno djelovanje koje se bazira na novim inovativnim idejama u svrhu pozitivnih društvenih promjena. Neprofitno³ poduzetništvo je ono koje cjelokupnu dobit reinvestira u daljnje aktivnosti i socijalne ciljeve, odnosno neprofitno poduzetništvo ima za cilj stvoriti dobit, koju organizacija raspodjeljuje za programske aktivnosti koje vode ostvarenju misije zbog koje je organizacija osnovana. Dobit se ne raspodjeljuje vlasnicima, suosnivačima, voditeljima ili osobama koje su zaradile novac.

Profitno socijalno poduzeće također većinu prihoda reinvestira u daljnji rad poduzeća, no dio prihoda nije dužno raspodijeliti unutar poduzeća, već se ono dijeli između vlasnika poduzeća.

Defourny i Nyssens definiraju EMES (European Reseach Network) kriterije koje socijalno poduzetništvo treba ispuniti da bi bilo prepoznato kao takvo:

- „kontinuirana aktivnost proizvodnje dobara ili prodaja usluga putem kojih sudjeluju na tržištu na isti način kao i drugi dionici.
- visok stupanj autonomije, podrazumijeva da su socijalno poduzetničke organizacije samostalne u upravljanju, primjerice, iako imaju pravo koristiti javna sredstva za svoje djelovanje, ni u kojem slučaju ne ovise o javnim institucijama ili privatnim organizacijama.
- Obilježava ih djelovanje sa značajnim stupnjem ekonomskog rizika. Za razliku od javnih institucija, financijska održivost socijalno-poduzetničkih organizacija ovisi o vlastitom angažmanu u osiguranju sredstava, te su poput drugih tržišnih aktera izloženi jednakim rizicima tržišta.
- Nužno je da imaju bar minimalni udio plaćenog rada, tj. trebao bi postojati minimalan broj zaposlenih u socijalno-poduzetničkoj organizaciji.“ (Vidović, 2012: 37).

Ono što objedinjuje razne definicije poduzetništva je

- preuzimanje inicijative

³ Profitno ili neprofitno – cilj je dohodak! URL: <http://www.pomakonline.com/content/view/14/9/> (posjećeno 08.08.2019.)

- organiziranje i reorganiziranje društvenih i ekonomskih mehanizama i resursa u praktičnom smjeru, te
- prihvaćanje rizika ili neuspjeha (Zrilić, Širola, 2014:60)

Dobra strana socijalnog poduzetništva je što se brzo može “prestrojiti“ ako se uvidi da je to nužno za razliku od velikih poduzeća koja su u tom smislu “troma“.

Potrebno je prepoznati potrebe u socijalnoj sferi za koju postoji zanimanje i u kojoj interes nije zadovoljen. Korištenjem svih resursa koji su na raspolaganju otvara se mogućnost njihovom pokretanju.

4.1. Socijalno poduzeće

Socijalno poduzeće nazivamo ono poduzeće čije vlasništvo pripada zaposlenicima poduzeća i/ili članovima lokalne zajednice, vođeno podjednako društvenim kao i komercijalnim ciljevima, te upravljano zajednički na demokratskim načelima (Spreckley, 1981).

Prema Eurofondovoj⁴ definiciji „socijalno poduzeće se smatra poslovnom organizacijom sa socijalnom misijom, koja radi u interesu zajednice ili skupine klijenata.“

Za razliku od klasičnog oblika poduzeća njihov utjecaj je direktan i prepoznat od strane lokalne zajednice zbog svog ekonomskog razvojnog procesa. Karakteristično za socijalna poduzeća je način njegova djelovanja sa svrhom nadopunjavanja usluga socijalnog, odnosno javnog interesa iz potrebe javnih institucija ili privatnih profitnih poduzeća, kojima nije omogućeno kvalitetno obavljati sve potrebite socijalne usluge s kojima bi društvo bilo zadovoljeno. Uravnoteženo koriste i raspodjeljuju resurse koji im stoje na raspolaganju u korist lokalne zajednice. Stvaraju nova radna mjesta, a socijalna poduzeća za radnu integraciju usmjerena su na integraciju i inkluziju dugotrajno nezaposlenih osoba na tržištu rada. Potiču društvenu povezanost koja kad je dobro iskorištena pridonosi rastu društvenog kapitala. Također, podržavaju neformalne poduzetničke aktivnosti privatnog profitnog sektora, te pružaju podršku u njihovoj institucionalizaciji.

Pravno gledano socijalna poduzeća najčešće mogu biti udruge, zadruge ili trgovačka društva. Područja djelovanja obuhvaćaju proizvodne djelatnosti, poljoprivredne, pružaju intelektualne usluge, te usluge vezane za kulturu i turizam. Način na koji socijalna poduzeća za radnu integraciju potpomažu lokalnoj zajednici i rješavaju problema unutar društva provode kroz zapošljavanje marginaliziranih i onih kojima prijeti rizik od socijalne isključenosti, pružaju usluge socijalno osjetljivim skupinama, bave se očuvanjem prirodnih resursa, regionalnim razvojem i oživljavanjem resursa lokalnih zajednica u kojima djeluju (Zubić, 2015). Socijalna poduzeća danas označavaju hibridne organizacije koje se pojavljuju unutar udruga ,zadruga, trgovačkih društava s ograničenom odgovornošću i privatnih ustanova (Vidović, 2013)

4 Eurofond (2019), URL: <https://www.eurofound.europa.eu> (posjećeno, 13.04.2019.)

4.2. Socijalna poduzeća za radnu integraciju

WISE ili *Work Integration Social Enterprise* socijalna poduzeća za radnu integraciju prepoznata kao jedan od glavnih tipova socijalnih poduzeća koji za svoj cilj imaju integraciju osoba s invaliditetom na tržište rada ili ih kroz određene programe resocijalizacije pripremaju na prijelazni period prije zaposlenja (Defourny i Nyssens 2012.) *WISE* pridonosi kvalitetnijoj integraciji osoba s invaliditetom kroz programe treninga, socijalne podrške ili zaposlenja kroz koje pojedinci razvijaju radne vještine i kompetencije, radne navike i ekonomsku neovisnost (Defourny i Nyssens 2008). Marginalizirane društvene skupine, a posebno osobe s invaliditetom stigmatizirane su od strane poslodavaca pa im je iznimno otežan ulazak na tržište rada (Marković i sur. 2017: 142 prema Skočić Mihić, 2004). Socijalna poduzeća za radnu integraciju prilagođavaju pristup prema potrebama osoba s invaliditetom te ih ne stigmatiziraju.

Takvi programi su prepoznati kao najučinkovitiji modeli za zapošljavanje osoba s invaliditetom, a posebno osoba s intelektualnim teškoćama.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji definirao je dva glavna oblika socijalnih poduzeća za radnu integraciju; a to su integrativne i zaštitne radionice.

Prema (čl. 18) integrativna radionica je „ustanova ili trgovačko društvo koje se osniva radi zapošljavanja osoba s invaliditetom koje se ne mogu zaposliti na otvorenom tržištu rada te ispunjava kadrovske, tehničke, organizacijske uvjete, a zapošljava najmanje 40% osoba s invaliditetom u odnosu na ukupni broj zaposlenih“(NN 152/14).

„Zaštitna radionica je ustanova ili trgovačko društvo koja se osniva radi zapošljavanja osoba s invaliditetom koje se ne mogu zaposliti u integrativnim radionicama, te ispunjava kadrovske, tehničke, organizacijske uvjete propisane pravilnikom, a zapošljava najmanje 51% osoba s invaliditetom u odnosu na ukupni broj zaposlenih, isključivo na zaštitnim radnim mjestima. Osobe s invaliditetom zapošljavaju se u zaštitnoj radionici temeljem nalaza i mišljenja centra za profesionalnu rehabilitaciju“ (NN 152/14, čl 20).

4.3. Socijalne zadruge

Zadruge na području Hrvatske imaju dugu tradiciju, no unatoč tome još su uvijek nedovoljno vidljive i možda ne toliko razvijene, pa njihov potencijal nije u potpunosti prepoznat, za razliku od drugih Europskih zemalja.

„Prve zadruge osnovane su na hrvatskom tlu prije gotovo 150 godina. Zadruge su bile snažne gospodarske institucije, ali i pokret koji je imao utjecaj na politička kretanja. Zadruge su zadržavale stanovništvo na lokalnom području, okupljale pojedince sa zajedničkim interesom i usmjeravale ih na poslovanje kroz sustav. Svi prihodi ostvareni u zadruzi ostajali su njenim članovima, a vrijednosti lokalnoj i životnoj sredini zadrugara. Zadruge su tako doprinijele uvećanju zaposlenosti, jačale poziciju i sudjelovanje zaposlenika, suzbijale siromaštvo, snažile ruralni razvoj, osiguravale pravednu raspodjelu, itd. dakle promovirale sve vrijednosti karakteristične i za socijalno poduzetništvo. Premda prepoznate i primijenjene puno ranije, bile su nedovoljno priznate i vrednovane da bi mogle ostvariti veće rezultate. U Republici Hrvatskoj posebno se ističe duga i bogata tradicija učeničkog zadrugarstva u osnovnim i srednjim školama i posebno odgojno obrazovnim ustanovama. U njima mladi zadrugari stječu prva radna iskustva i vrijednosti kojima rad i solidarnost mogu doprinijeti“ (Vlada RH, 2015: 14).

Zadruge su jedan od najčešćih modela kroz koji se socijalno poduzetništvo provodi. Po svojoj definiciji, zadruga je kao poseban pravni oblik, definirana Zakonom o zadrugama („Narodne novine“, broj 34/11., 125/13. i 76/14.) kao dragovoljno, otvoreno, samostalno i neovisno društvo kojim upravljaju njezini članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korištenjem njezinih usluga, na temelju zajedništva i uzajamne pomoći ostvaraju, unaprjeđuju i zaštićuju svoje pojedinačne i zajedničke gospodarske, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interese i ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana. “Zakon o zadrugama navodi zadružna načela kojih se zadruga u svom poslovanju dužna pridržavati, a oni uključuju sljedeće:

- dragovoljno i otvoreno članstvo,
- nadzor poslovanja od strane članova,
- gospodarsko sudjelovanje članova u radu zadruge,
- samostalnost i neovisnost,
- obrazovanje, stručno usavršavanje i informiranje članova zadruge,

- suradnja s ostalim zadrugama,
- briga za zajednicu.

Zakon posebno definira socijalne zadruge (članak 66.) koje su osnovane u svrhu „djelatnosti kojima se pruža pomoć u zadovoljenju osnovnih životnih potreba socijalno ugroženih, nemoćnih i drugih osoba u teškoj životnoj situaciji. Ostale navedene djelatnosti u članku odnosi se na uključivanje osoba s umanjenom radnom sposobnošću i drugih fizičkih osoba koje nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba, te ne posjeduju mogućnost ostvariti ih svojim radom, prihodom od imovine ili iz drugih izvora u svoje radne i gospodarske procese.“ (Vlada RH, 2015: 17-18)

Načelo zadrugarstva podrazumijeva samoinicijativu, udruživanje i solidarnost kroz gospodarske aktivnosti (Vidović, 2012: 185).

Ono što odlikuje zadruge je demokratsko upravljanje, edukacija, briga za lokalnu zajednicu, te autonomnost i međusobna suradnja. Profit nije osnovni i jedini cilj, već briga za njene članove i dobrobit zajednice. Zadruga okuplja svoje članove i pomaže im da kroz nju ostvare svoje ciljeve. Njeni članovi kroz nju nabavljaju potrebne resurse za rad, provode ideje, te im ona također olakšava izlazak na tržište u vidu usluga koje nudi.

Zadruge posjeduju značajan potencijal kao instrument socio-ekonomske reintegracije. One ne mogu ponuditi cjelovito rješenje socijalnih i ekonomskih problema tranzicijskog gospodarstva, ali mogu imati značajnu ulogu u povećanju zaposlenosti i životnog standarda skupina s niskim prihodima te jačanju obnove i razvoja zajednice (Borzaga, Spear, 2004.:186).

4.3.1. Humana Nova

*“U svakom vlaknu proizvoda
utkani su zadovoljstvo i dobrobit
djelatnika, zadrugara, prirode i zajednice.”*

Socijalna zadruga Humana Nova⁵, danas Socijalna zadruga Humana Nova Čakovec je socijalna zadruga s ciljem rješavanja društvenih, ekoloških i ekonomskih problema. Pokrenuta je i razvijena od strane Autonomnog centra – ACT (danas ACT Grupa). Započela je svoje djelovanje u Čakovcu 2011. godine u sklopu projekta je ESCO - "edukacija za socijalno zadrugarstvo - nove mogućnosti za osobe s invaliditetom" u svrhu povećanja mogućnosti zapošljavanja, inkluzije i općenito dizanju svijesti i razvojem održivih modela za zapošljavanje osoba s invaliditetom. Humana Nova i ACT Grupa pomogle su u osnivanju Socijalne zadruge Humana Nova Zagreb i Socijalne zadruge Humana Nova Istra.

Humana Nova Zagreb osnovana je 2015., a 2016. godine Humana Nova Istra. Osim zapošljavanja osoba s invaliditetom zapošljava i druge socijalno isključene osobe, koje imaju priliku ravnopravno participira u društvu kroz proizvodnju i prodaju proizvoda od recikliranog tekstila za lokalno i inozemno tržište.

U ove tri zadruge zaposleno je 50 osoba, od čega 26 osoba s invaliditetom, 11 osoba starijih od 50 godina, 1 visoko obrazovana mlada dizajnerica tekstila kojoj je to prvo zaposlenje, 10 osoba mlađih od 30 godina, jedna osoba pripadnik nacionalne manjine, 4 dugotrajno nezaposlene mlade majke, 2 branitelja, te upravitelji stručnjak u području gospodarenja otpadom, ekonomist i sociolog.

Proizvodi i prodaje kvalitetne i inovativne tekstilne proizvode od ekoloških i recikliranih materijala, zbog svijesti o moć tekstilne industrije kao jednog od najvećih zagađivača okoliša. Zadruga funkcionira tako da prikuplja stari tekstil u obliku donacija građana, razvrstava ga te ga reciklira ili prerađuje u nove proizvode koje potom prodaje. Jedan dio tekstila prodaje se u *second hand* trgovini po povoljnim i pristupačnim cijenama za osobe slabijeg imovinskog statusa i sve ostale. U Čakovcu se nalazi šivaona u kojoj se izrađuju predmeti od kvalitetnog certificiranog tekstila kupljenog lokalno, te se također od recikliranih materijala stvaraju redizajnirani novi predmeti. Tako nastaju torbe, kute i pregače, papuče, ukrasi, platnene vrećice, majice, radna odjeća i ekoteke. Uz sve navedeno nude i uslugu šivanje po narudžbi. Ekoteka je inovativan proizvod nastao spajanjem organskih materijala, otpadnog tekstila i recikliranog papira. U izradi korica za teke i blokove koristi se stari tekstil koji bi u

⁵ www.humananova.org (posjećeno 21.11.2018.)

suprotnom pronašao svoju nesreću na smeću. U potrazi za smanjenjem ekološkog otiska i brizi za planet nastali su eko teke, eko blokovi i eko olovke. Te proizvode proizvode osobe s invaliditetom, većina zaposlenika u Čakovcu su i zadrugari, što dodatno podiže osjećaj samopouzdanja i svrhovitosti gdje zaposlenici rade za sebe i svoje kolege, te imaju priliku donositi odluke na skupštinama.

Ideja sakupljanja i recikliranja proizašla je iz toga što je tekstilna industrija jedna od najvećih zagađivača okoliša zbog korištenja pesticida u proizvodnji. Također bitna stavka je izrabljivanje radne snage u proizvodnji pamuka, te brza moda i proizvodnja nekvalitetne jeftine odjeće.

„100 kg sakupljenog tekstila sastoji se od:

1-3 kg korištene odjeće visoke kvalitete (roba za dućan, krem-roba)

10-20 kg korištene odjeće prosječne kvalitete

10-30 kg korištene odjeće pogodne za donaciju zemljama u razvoju

25 kg za pridobivanje vlakana za daljnju proizvodnju

25 kg sirovine za dobivanje energije.“⁶

1 kg tekstila sustavnog sakupljanja ne vrijedi ništa. Ukoliko se sortira dobiva na vrijednosti u nekim segmentima, poput pamuka koji se reže za industrijske krpe. (Ovdje je potrebna investicija u strojeve u veliki prostor, i u ljude.) Investicija u ljude isključivo je zanimljiva zbog radne integracije: uzeti materijal i razvrstati ga prema boji i materijalu može svatko. Posao u kojem je moguće integrirati sve radno sposobne ljude.

Važnost socijalnog poduzeća je u spoznavanju ekonomskih problema u lokalnoj zajednici i inovativnom rješenju u obliku socijalnog poduzeća. Glavni motivi Humane Nove odnose se na tri načela socijalno odgovornog poslovanja⁷, a to su: ljudi, planet i dobit

Humana Nova aktivno doprinosi održivom razvoju lokalne zajednice, smanjenju siromaštva i očuvanju prirode.

⁶ <http://www.humananova.org/hr/solution/> (posjećeno 19.02.2019.)

⁷ 3P Načelo društveno odgovornog poslovanja, Ljudi (*people*) / planet / dobit (*profit*): <https://www.humananova.org/hr/people/> (posjećeno 19.02.2019.)

Neprofitna je socijalna zadruga, što znači da nema dijeljenja dobiti između zadrugara, već se sva dobit reinvestira u nove tehnologije, sredstva pričuve, na kreiranje novih radnih mjesta itd. Cilj poduzeća je izgradnja tolerantnijeg društva baziranog na suradnji.

4.3.2. Martinov plašt

*"Spavao sam i sanjao da je život radost.
Probudio sam se i otkrio da je život služenje.
Dao sam se na služenje i spoznao da je služenje radost."
- R. Tagore*

Zadruga je osnovana 2011. godine od strane sedam zadrugara sa svrhom unaprjeđenja skrbi o ranjivim i marginaliziranim skupinama društva. Prema pravnom statusu Martinov plašt je socijalno uslužna zadruga koja nudi različite usluge: pomoći u kući za starije osobe ili osobe narušenog zdravlja, savjetovanje, knjigovodstvene usluge, usluge *taxi* prijevoza te organizira edukativne radionice.

Program pomoći u kući namijenjen je osobama starije životne dobi, te ostalim koji su narušenog zdravlja ili smanjenih funkcionalnih sposobnosti. Pomoć u kući obuhvaća kuhanje ili dostavu obroka, pomoć u obavljanju kućanskih poslova; čišćenja, spremanja, nabavu namirnica i lijekova. Uređenje okućnice, pomoć u održavanju osobne higijene, te neformalna druženja.

Program savjetovanja obuhvaća širok raspon usluga. Odnosi se na psihosocijalnu podršku, individualno i grupno pravno savjetovanje vezano uz socijalnu skrb, ekonomsko savjetovanje za osobne potrebe, poslovno savjetovanje u situacijama zapošljavanja ili samozapošljavanja koji se odnose na razvoj socijalnog poduzetništva, karijerno savjetovanje; izrada osobnog plana promjene, savjetovanje vezano uz razradu ideje ili projekta te mentorstvo u provedbi projekta, te nutricionistički savjeti i radionice o prehrani vezane za pojedine bolesti.

Djelatnosti zadruge pružaju zaposlenici, zadrugari i vanjski suradnici.

Zadruga Martinov plašt organizira radionice hortiterapije i mini urbanih vrtova, izrade bio lončanica, te kreativne radionice za osobe s invaliditetom i teško zapošljive skupine.

Radionice hortiterapije namijenjene su građanstvu i osobama s invaliditetom, tako da je vrtlarenje omogućeno i osobama u invalidskim kolicima. Mini urbani vrtovi sastoje se od

uzdignutih gredica, kako se u radu ne bi trebalo sagibati. Konstrukcija za grede je prilagođena manjim prostorima, terasama ili balkonima. Kroz teoretsko i praktično znanje polaznici uče o organskom uzgoju hrane, koje potom mogu prilagoditi za vlastite potrebe, ovisno o veličini prostora s kojim raspolažu.

Bio lončanice se izrađuju od 100% prirodnih materijala, voditelji radionice su stručne osobe u specijaliziranoj tehnici izrade lončanica. Lončanice u sebi sadrže ukrasno ili začinsko bilje te se izrađuju u tri veličine. Svaka lončanica se izrađuje unikatno.

Radionice se organiziraju kad postoji potreba za njima, te se putem njih zaposlenici i korisnici educiraju i međusobno povezuju.

Zadruga trenutno broji šest zaposlenika, od toga pet je osoba s invaliditetom. Pored zaposlenika u zadruzi su i četiri osobe koje izvršavaju rad za opće dobro.

4.3.3. Socijalna zadruga Kameleon

*„Onaj tko nikad nije pogriješio,
nikad nije pokušao
napraviti nešto novo.“
Albert Einstein*

Socijalna zadruga Kameleon je osnovana u travnju 2013. godine u Zagrebu. Rad zadruge odnosi se na uključivanje marginaliziranih društvenih skupina kao što su: osobe s invaliditetom; odnosno fizičkim i mentalnim poteškoćama, te poteškoćama vezanim za uključivanja u zajednicu.

Cilj zadruge je pomagati marginaliziranim skupinama kroz edukaciju, kako bi ih se pripremilo i osposobilo za rad, odnosno ispunile njihove socijalne, ekonomske, kulturne i druge potrebe zbog kojih je socijalna zadruga osnovana.

Zadruga se bavi ugostiteljskim djelatnostima; edukacijom u stjecanju teoretskih i praktičnih vještina kuhanja, namijenjena je marginaliziranim skupinama, te senzibiliziranju javnosti o radnim sposobnostima teško zapošljivih skupina te njihovo ravnopravno uključivanje u zajednicu. Usmjereni su prema rješavanju problema velikog broja nezaposlenih osoba s

invaliditetom i ostalih marginaliziranih skupina kako bi im se omogućilo posjedovanje sredstava potrebnih za podmirenje osnovnih životnih potreba te kroz radni odnos doprinijelo njihovom uključivanju u zajednicu.

Posebna misija zadruge odnosi se na uključivanje osoba s invaliditetom i ranjivih skupina na tržište rada kroz obrazovanje i osposobljavanje u ugostiteljskoj struci u cilju usavršavanja u okviru redovnog osposobljavanja za ugostiteljsko zanimanje, specijalizaciju ili cjeloživotno učenje, u svrhu pronalaženja zaposlenja, poboljšanje kvalitete života i ravnopravnog uključivanja u lokalnu zajednicu.

Zadruga trenutno zapošljava deset osoba, od čega šest osoba s invaliditetom, te je prvi *fast food* u Hrvatskoj u kojem su zaposlene isključivo osobe s invaliditetom

Ciljevi socijalne zadruge uključuje:

obrazovanje osoba s invaliditetom za poslove u turizmu i ugostiteljstvu kroz teoretski i praktični modul, podizanje kvalitete ugostiteljskih i turističkih usluga kroz edukaciju zaposlenih u ugostiteljstvu, turizmu i ostalim gospodarskim djelatnostima za rad s osobama s invaliditetom kao gostima i zaposlenicima, podizanje kvalitete sustava strukovnog obrazovanja kroz razvijanje obrazovnih modula i stručno usavršavanje nastavnika, senzibiliziranje javnosti za potrebe osoba s invaliditetom i podizanje razine svijesti o njihovim mogućnostima, suzbijanje društvene isključenosti i drugih oblika diskriminacije pojedinca i promicanje ravnopravnosti u odnosu na dob, spol, te etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike, razvoj odgovornosti za održivi razvoj i promicanje ekološkog načina razmišljanja, te regionalni razvoj kroz zapošljavanje i edukaciju lokalnog stanovništva.

5. Marginalizirane društvene skupine

Marginalizirane skupine obuhvaćaju široku lepezu pripadnika društvene zajednice, primjerice: teško zapošljive društvene skupine; mladi, stari osobe s invaliditetom, jednoroditeljske obitelji pripadnici nacionalnih manjina i drugi.

Marginaliziranost možemo interpretirati na tri načina; kulturnu marginalnost u kojima se kulture razlikuju po vrijednosnom sustavu; marginalnost socijalnih uloga, gdje pojedinci ne uspijevaju pristupiti nekoj pozitivnoj referentnoj grupi, te strukturalna marginalnost, u koju spadaju ekonomska, politička i socijalna nemoć određenih skupina. Marginalizirane skupine kojim se bavi ovaj rad najviše se odnose na strukturalnu marginalizaciju.

Marginalizacija⁸ je prema Institutu za Hrvatski jezik i jezikoslovlje definirana kao proces postavljanja pojedinca ili skupine na položaj koji im pridaje ograničenu društvenu važnost. Označava rubni položaj neke osobe; stanje u kojem ona nije potpuni pripadnik društva ili neke skupine. U sociologiji se pojam koristi za označivanje osoba koje ostaju na rubu društva i imaju poteškoća s određivanjem vlastite normativne i vrijednosne pripadnosti te predstavlja jednu od anomalija prisutnu u svim društvima. U početku marginaliziranost je označivala svojevrsne "kulturne hibride", koji dijele "život i tradiciju dviju različitih skupina" (imigrante, njihov drugi naraštaj, Židove koji su napustili geto, osobe miješanog podrijetla), koncept je poslije proširen kako bi uključio brojne situacije u kojima pojedinci, pa i cijele socijalne kategorije borave na periferiji dvaju modusa života proizvodeći podijeljene identitete. Koristi se i za označivanje općih i sveobuhvatnih uvjeta koji nastaju kada se osobe ili skupine kulturno, socijalno ili sociopsihološki nalaze u perifernom, podređenom pa i devijantnom položaju u interakciji s društveno dominantnom skupinom i pojedinim njezinim normativnim modelima. U tom smislu, marginaliziranost podrazumijeva vanjsko označivanje (sa stajališta dominantne skupine), kao i samooznačenje (interiorizacija marginalnog položaja). Sociološka istraživanja i koncept marginaliziranosti uvodi Čikaška škola urbane sociologije početkom 20. stoljeća (Park, 1928). U novijim pristupima, marginaliziranost nije (samo) oznaka neke sociološki distinktivne skupine, već je riječ o marginaliziranosti mnogih skupina s obzirom na neka njihova obilježja.

Možemo reći da su to skupine unutar društva koje nemaju mogućnost utjecaja na ekonomske, političke, kulturne i socijalne procese unutar društva.

⁸ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38875> (posjećeno 11.07.2017.)

Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti (2014) ističe četiri skupine koje su u najvećem riziku od socijalne isključenosti o kojoj će više govora biti u sljedećem poglavlju dovode do marginaliziranog položaja, to su; djeca i mladi; osobe starije životne dobi i umirovljenici, nezaposlene osobe i osobe s invaliditetom, koje su na udaru diskriminacije i stigmatizacije od strane društvenih struktura ili pojedinaca u društvu. Navedene grupe nailaze na razne poteškoće, pri zapošljavanju, (osim djece i umirovljenika) nezaposlenost mladih stvara probleme na razini cijele Europe i Hrvatske. Mladi nailaze na poteškoće pri zapošljavanju iz razloga neposjedovanja prethodnog iskustva, što stvara prepreke pri završetku školovanja u domeni tržišta rada.

Starije osobe u pokušajima zapošljavanja stigmatizirane su zbog svojih godina, to ih dovodi na marginu društva i socijalne isključenosti.

Jedna od skupina koje se u suvremenom društvu i dalje često susreću s problemom marginalizacije su osobe s invaliditetom. Deborah Marks (2001.) gleda na položaj osoba s invaliditetom u društvu kroz prizmu društvenih razlika. Jednakost u društvu ne bi trebala isključivati različitost, pa bi prema tome trebali dopustiti osobama s invaliditetom da budu različiti. Ujedno im trebamo dopustiti da participiraju i da imaju mogućnost potpunog sudjelovanja u demokratskom društvu, kao osnovno pravo aktivnog građanskog statusa. Kada se dotičemo teme aktivnog građanskog statusa jedan od ključnih oblika participacije u društvu; jest zaposlenje.

Prema Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN64/01)⁹ invaliditet je trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak sposobnosti (koje proizlazi iz oštećenja zdravlja) neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi osobe i odnosi se na sposobnosti, u obliku složenih aktivnosti i ponašanja, koje su općenito prihvaćene kao bitni sastojci svakodnevnog života.

Osobe s invaliditetom imaju smanjene tjelesne ili mentalne sposobnosti za razliku od nekih drugih pripadnika društva. S medicinskog gledišta, invalidnost proizlazi iz oštećenja koja se odnose na psihičku i fizičku invalidnost. Dosta dugo kroz povijest, na invalidnost se gledalo iz negativne perspektive, dok se u novije vrijeme taj pojam definirao kroz socijalni model, pa se na osobe s invaliditetom počelo gledati kao na građane sa svojim pravima. Leutar, (2006). Prvi pomaci dogodili su se 1976. kad je osnovana "Unija osoba s fizičkim oštećenjima u borbi protiv isključivanja", *UPIAS* (Leutar, 2006: 294). Oštećenje predstavlja oblik invalidnosti što dovodi do izoliranosti i isključenja iz pune participacije u društvu (UPIAS,

⁹ <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (posjećeno 16.08.2019.)

1976.). Govori se o socijalnoj isključenosti onda kada osobe ili područja nose posljedice kombinacije mnogobrojnih problema kao što su: nezaposlenost, niski prihodi, loši stambeni uvjeti, kriminal, loše zdravlje, problemi u obitelji i sl. Houghes (2002.) Dakle, socijalna isključenost osoba s invaliditetom uključuje probleme integracije i prilagodbe u vidu stanovanja, zaposlenja, zaduživanja i socijalne pomoći.

Pripadnici nacionalne manjine: Romi su vrlo ranjiva skupina stanovništva s obzirom na diskriminaciju i socijalnu isključenost, razlog tome je prosječno slabiji stupanj obrazovanja, žive u lošim stambenim uvjetima i većinom nisu zaposleni , prema popisu stanovništva iz 2011. u RH ih živi 16 976 (Vlada RH, 2015: 14).

Zapošljavanje unutar poduzeća marginaliziranim skupinama daje pozitivan doprinos u vidu pripadnosti nekoj grupi, odnosno omogućuje im socijalnu ulogu, smanjuje kulturološki i vrijednosni jaz, te omogućuje ekonomsku i socijalnu moć. (Šverko 1991) Aktivno sudjelovanje u interakcijskim procesima u okviru fizičkog i društvenog okruženja su preduvjeti za kvalitetan život (Krizmanić i Kolesarić, 1989). Marginalizirani s obzirom na situaciju u kojoj se nalazi i sa zaprekama na koje nailaze ponekad stvaraju zajednicu unutar zajednice. Postavlja se pitanje možemo li marginalizirane skupine smatrati djelom neke zasebne subkulture? Ili su socijalna poduzeća jedan od modela subkulturnih punktova koji sprječavaju izoliranost marginaliziranih grupa. Najkraći opis subkultura dao je Albert Cohen: koji kaže da je “subkultura kultura u kulturi“. Socijalna isključenost vodi ka izoliranosti, dok socijalna izoliranost stvara velike prepreke u zapošljavanju i kvaliteti života.

Socijalno poduzetništvo je jedan od modela rješavanja problema za povremeno, privremeno ili stalno zaposlenje, (Zrilić, Širola 2014) te osposobljavanje za tržište rada.

6. Socijalna isključenost

Pojam socijalne isključenosti uvodi Europska komisija 90-ih godina prošlog stoljeća. Termin siromaštvo se upotrebljavao ranije, no smatran je jednodimenzionalan, povezivalo ga se s financijskim stanjima, te se na njega gledalo kao na trenutnu situaciju koja se događa u specifičnoj jedinici vremena. Socijalna isključenost promatrana je kao nešto dinamično što utječe na živote ljudi u protoku vremena. Termin je prihvaćen Ugovorom iz Amsterdama¹⁰ 1997 godine koji stupa na snagu 1999 godine. U dokumentu stoji da je "borba protiv socijalne isključenosti" formalno prepoznata kao cilj europske socijalne politike, zajedno s promicanjem zapošljavanja, unapređenjem uvjeta života i rada, odgovarajuće socijalne zaštite, dijaloga između uprave i radnika i razvojem ljudskih resursa.

„Europska komisija definirala je socijalnu isključenost kao proces koji gura pojedince na margine društva i sprječava ih da u potpunosti sudjeluju u društvu zbog osobnog siromaštva, nedostatka osobnih kompetencija, šansi za cjeloživotno učenje ili zbog diskriminacije. Na nju utječe niz različitih i međusobno povezanih faktora, kao što su regionalna nejednakost, nezaposlenost, slabe stručne ili socijalne vještine, nizak dohodak, loši stambeni uvjeti, pripadnost manjinskoj skupini, itd., te obuhvaća nemogućnost pojedinca da pristupi javnim službama, da sudjeluje u životu zajednice i da djeluje u društvu s osjećajem osobnog dostojanstva.“ (Vlada RH, 2014: 12-13).“

Siromaštvo je društveni problem globalnog opsega. Pogađa jednu petinu cjelokupnog svjetskog stanovništva i teritorijalno je neravnomjerno raspodijeljeno. Pojam siromaštva podrazumijeva: loš materijalni status, manjak društvene moći, loše uvjete stanovanja, nepostojanje prava glasa te određeni životni stil (Ljubotina Družić, Ljubotina 2014).

Prema UNDP-ovom izvješću o društvenom razvoju za 2006. godinu u Hrvatskoj je svaka deseta osoba socijalno isključeno (11,5%), a čak 20% stanovništva Hrvatske subjektivno se osjeća socijalno isključenima.

Podaci zavoda za statistiku tj. pokazatelji dohotka stanovništva u 2017 godini o socijalnoj isključenosti¹¹ (i siromaštvu) pokazuju da je u takvom položaju 26,4% osoba

Tijekom priprema za punopravno članstvo za ulazak u EU-u Hrvatska je prošla kroz proces prilagodbe pravnog okvira i organizacije javnih službi kako bi postigla snažnu usklađenost sa zajedničkim strateškim okvirom Europske komisije. Strategija Europa 2020. za pametan, održiv i uključiv rast predstavlja temelj za razvoj budućih nacionalnih strategija. Nedavno

10 Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj (2006: 17), www.undp.org (posjećeno 16.08.2019.)

11 DZS: Pokazatelji siromaštva u 2017. godini

uvedenim paketom mjera za socijalno ulaganje pružaju se odgovori politike na te izazove ulaganjem u ljude i jačanjem njihovih vještina i kapaciteta kako bi se omogućilo da u potpunosti sudjeluju u zapošljavanju i društvenom životu (Europska komisija, 2013). U dokumentu o stajalištu Europske komisije u vezi s Hrvatskom za razdoblje 2014. – 2020. utvrđuju se glavni razvojni izazovi za Hrvatsku među kojima su: “nerazvijenosti čimbenika rasta koji se temelje na manjku infrastrukture; niske stope sudjelovanja na tržištu rada i teška socijalna situacija. Na temelju tih izazova utvrđeni su novi prioriteti financiranja za Hrvatsku koji su uzeti u obzir pri razvoju nacionalne strategije razvoja za razdoblje od 2014. – 2020. U strategiji se nalaze prioriteti kao što su: motiviranje većeg broja osoba na zapošljavanje; smanjenje regionalnih nejednakosti; pružanje boljeg obrazovanja za veći broj osoba i promicanje socijalne uključenosti ugroženih skupina i jačanje organizacija civilnog društva. Prema strategiji¹² socijalna isključenost se dovodi u vezu s pojmovima siromaštva, nezaposlenosti i nejednakosti, odnosno diskriminacije, pa se tako tiče i pitanja ostvarivanja ljudskih prava.

Strategija (2014.- 2020.) se oslanja na istraživanje UNDP-a¹³, te razlikuje više područja isključenosti. Najranjivije skupine stanovništva isključene su s obzirom na:

- „ekonomski status (siromašni, nezaposleni, posebno dugotrajno nezaposleni, beskućnici, itd.)
- isključenost s obzirom na različita obilježja obitelji/kućanstva (odnosi se na samačka kućanstva, jednoroditeljske obitelji, djecu bez roditeljske skrbi i obitelj s više od dvoje djece)
- isključenost s obzirom na identifikaciju, (nacionalne/ etničke /rasne/ vjerske manjine itd)
- isključenost s obzirom na dob (djeca, mladi i starije osobe i umirovljenici)
- s obzirom na obrazovanje (osobe s nižim stupnjem obrazovanja, mladi koji su prerano prekinuli obrazovanje)
- s obzirom na zdravstveno stanje,
- s obzirom na invaliditet (osobe s tjelesnim i senzomotoričkim invaliditetom, te osobe s mentalnim ili intelektualnim teškoćama)“ (Vlada RH, 2014: 13)

12 Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, 2014-2020

13 Starz, Nenad (ur.), (2006) Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost. Program Ujedinjenih naroda za razvoj, Zagreb.

U društvenim znanostima postoji potreba, da se stvarni napredak u znanju pobrka sa stvaranjem privida znanstvenoga napretka davanjem novih imena starim idejama, (Abbot, 2001) pri čemu se isti fenomen promatra iz tek blago različitoga kuta i predstavljen je kao potpuno nov diskurs.

Neki autori navode da siromaštvo možemo promatrati u apsolutnom ili relativnom smislu, dok se isključenost ne može sagledati na apsolutan način. Ne možemo tvrditi da je netko isključen, ako ga se promatra izvan društvenog konteksta. Socijalna isključenost podrazumijeva da netko nije kao ostali u društvu u kojem živi. Tako se isključenost povezuje s konceptom socijalnih prava, jer se situacije i životni uvjeti pojedinaca i skupina analiziraju u odnosu na ostatak društva (Šućur, 2004: 49). Promatrana je kroz aspekt socijalne nejednakosti, te se najviše očituje kroz socijalnu participaciju, te nematerijalni aspekt životnog standarda (Šućur, 2004). Za razliku od siromaštva kojeg različiti autori promatraju na različit način, za neke autore siromaštvo je kategorizirano kao jedan oblik socijalne isključenosti, dok drugi tvrde da su pojmovi istovjetni, ili da je siromaštvo podređeno pojmu isključenosti. Politički, niti jednoj vladi ne ide u prilog priznanje neuspjeha sustava socijalne države, pa se odmiču od pojma siromaštva, tako su prigrlili pojam socijalne isključenosti zbog njegove širine i zbog manje bojazni vlastitog neuspjeha. Sociološki gledano, siromaštvo je definirano kao oblik isključenosti. Vezano je za materijalnu perspektivu i nedostatak resursa, dok je socijalna isključenost opisana kroz zaposlenje, obrazovanje, stanovanje, socijalne veze, poštovanje itd. (Abrahamson 1995).

Socijalna isključenost usko je povezana sa socijalnom izolacijom; predstavlja smanjenje socijalne podrške, što doprinosi psihološkoj ranjivosti nezaposlene osobe, a time dodatnom smanjenju izgleda za zapošljavanje (Gallie i sur., 2003), potvrđuje zaključak da nezaposlenost i siromaštvo pridonose razvoju socijalne isključenosti.

Vlada Republike Hrvatske u svom mandatu od 2016. do 2020. godine istaknula je obavezu osiguravanja pomoći u siromaštvu i socijalnoj isključenosti kroz širi pristup rješavanja problema s obzirom na socijalnu pravednost kao osnovno građansko pravo.

„U 2014. godini Vlada Republike Hrvatske donijela je Strategiju borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.) koja se zasniva na tri glavna prioriteta: borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti, te smanjenje nejednakosti u društvu; sprečavanje nastanka novih kategorija siromašnih, kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba i uspostava koordiniranog sustava podrške skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. U Strategiji se poseban naglasak stavlja na najranjivije

skupine društva izložene socijalnoj isključenosti“ (Vlada RH, 2014: 4). Socijalno poduzetništvo nastoji riješiti probleme poput gladi, siromaštva, socijalne isključenosti marginaliziranih skupina i mnoga druga prisutna socijalna pitanja.

7. Socijalna uključenost

Ljudski život može se promatrati s različitih aspekata. Određen je vanjskim uvjetima, vremenom i prostorom, odnosno materijalnim, fizičkim, ekološkim i drugim elementima, te socijalnom organizacijom društva, pripadnošću pojedinoj kulturi, društvenoj grupi, klasi, naciji itd. Svi ti faktori determiniraju način života pojedinca, a specifičnosti mu osiguravaju njegove individualne karakteristike, pogledi na život, sustav vrijednosti, želje, aspiracije, stil života (Kugler, 1993: 135).

Socijalna uključenost odnosi se na socijalne politike. Definicija socijalne politike prema Puljizu glasi: “organizirana djelatnost države i drugih društvenih čimbenika kojoj je cilj prevladavanje socijalnih rizika, pomoć siromašnim i isključenim pojedincima, i socijalnim skupinama, ujednačavanje životnih šansi, te općenito, unapređivanje socijalne dobrobiti građana. Socijalna politika u svom djelovanju polazi od društvenih vrijednosti kao što su solidarnost, socijalna pravda, jednakost, socijalna sigurnost, socijalna kohezija. Instrumenti socijalne politike su zakoni i drugi propisi, kao i razni programi i mjere za njenu praktičnu primjenu” (Puljiz et al. 2005:4).

Pojam socijalne politike prvi put se počeo koristiti u vrijeme Francuske revolucije, utemeljenjem socijalne države. U vremenu nastanka socijalne države javila se potreba za socijalnim politikama koje su uključivale osiguravanje dostojnog života siromašnima, obespravljenim i marginaliziranim članovima društva kroz mjere zaposlenja, naknade za osobe koje nisu radno sposobne te poticajem boljeg životnog standarda. Potreba za socijalnim politikama pokazala se u vremenu urbanizacije i to ponajviše između dva svjetska rata. Zbog danih okolnosti sve više ljudi postaje siromašno i povećava se potreba za socijalnom pomoći, naknadama, zdravstvenom osiguranju, itd (Puljiz, 2005).

Na ovim područjima socijalna politika se prvi put javlja u vrijeme Austro Ugarske. Ona se itekako mijenjala s obzirom na političke situacije kroz vrijeme. Nakon osamostaljenja Hrvatske socijalna politika podijeljena je u tri faze (Puljiz, 2008). Prva faza odnosi se na

period od 1991. do 1995 godine, vezala se na situaciju nakon rata. U tom periodu Vlada je donijela Socijalni program, koji je služio zbrinjavanju socijalno ugroženih, prognanika, ratnih stradalnika (Šućur, 2003) Tržište rada je u to doba štitilo stalno i stabilno zaposlene, ali je bio ograničavajuć za privremene oblike zapošljavanja (Vidović, 2012)

Druga faza se odnosi na period od 1995 do 2000. faza je značajna po donošenju zakona o socijalnoj skrbi te „konceptu aktivne socijalne politike koja se odnosila na Nacionalnu politiku zapošljavanja- Aktivna socijalna politika obuhvatila je manji broj korisnika te njeni učinci nisu bili posve jasni do kraja devedesetih“ (Vidović 2012: 144., prema Puljiz, 2001, Babić 2003) Vidljiv je značajniji pomak u razvoju civilnog sektora, većim uključivanjem osoba s invaliditetom, općenito veće slobode i prava na udruživanje. Institucionalni okvir civilnog društva javlja se krajem devedesetih, dok se na civilno društvo gleda kao na vrijednog partnera u ostvarenju socijalnih politika (Vidović 2012:152).

Treća faza odnosi se na period nakon 2000. U tom periodu država i dalje drži monopol u pružanju usluga u socijalnoj sferi, no osnivaju se ustanove za posebne skupine, obiteljski centri za savjetovanja i pomoć, uvodi se obavezno dopunsko osiguranje 2009. godine, te kako navodi Vidović „Inicijative civilnog društva uspijevaju razviti parcijalne programe u lokalnim sredinama za socijalno ugrožene skupine koji su ispali iz državnih socijalno-sigurnosnih mreža. Kao najčešće aktivnosti civilnog sektora u ovoj sferi prepoznaju se komuna ovisnika, skloništa za žene, njega i pomoć u kući, pravna pomoć potrebitima, pomoć invalidima, djeci s poteškoćama u razvoju, pomoć manjinskim skupinama, besplatno pružanje medicinskih usluga, organizirani smještaj starijima i sl. (Vidović 2012: 157 prema Bežovan et al, 2005).

Nakon 2002 godine stavlja se veći naglasak na poduzetništvo i na njegov razvoj pa se posebno počinje tretirati poduzetništvo za određene društvene skupine poput žena, mladih, invalida, jer je uočeno da poduzetništvo najlakše može generirati zaposlenje za marginalizirane skupine na tržištu rada (Vidović 2012: 158).

Socijalno poduzetništvo javlja se u tri sektora:socijalnoj državi, civilnom društvu i poduzetništvu. Kroz period od osamostaljenja, došlo je do značajnih promjena u okviru socijalnih pitanja i pravnih subjekata zaduženih za njeno rješavanje. Sve se više prepoznaju organizacije civilnog društva i ne državni akteri u rješavanju socijalnih pitanja i uključivanja socijalno isključenih ili marginaliziranih skupina.

Socijalna uključenost¹⁴ je “proces kojim se nastoji osigurati da svaka individua, neovisno o svom iskustvu i okolnostima, može ostvariti puni potencijal u životu. Kako bi se postigla uključenost; dohodak i zaposlenost su važni, ali nisu dovoljni. Društvo koje nastoji uključiti sve građane karakteriziraju napori za smanjenom nejednakosti te ravnoteža između individualnih prava i dužnosti povećane socijalne kohezije”.

Strategija borbe protiv siromaštva u svojim ciljevima navodi „iskorjenjivanje siromaštva djece; aktivnu uključenost ranjivih skupina u društvo i tržište rada; osiguravanje prikladnog stanovanja za sve; sprječavanje i uklanjanje uzroka diskriminacije ranjivih skupina; sprječavanje financijske isključenosti i osiguranje integracije Roma“ (Vlada RH, 2014: 16).

Europski socijalni fond u okviru programa Učinkoviti ljudski potencijali od 2014. do 2020. kroz okvir Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku za cilj ima povećanje mogućnosti zaposlenja, smanjenja rizika od socijalne isključenosti i siromaštva, te poboljšanje kvalitete rada marginaliziranih skupina i stručnjaka koji sustavno ulažu napore kako bi se postigli rezultati na području zapošljavanja i uključivanja.¹⁵

Europski parlament navodi da su glavni ciljevi socijalnih politika koji se odnose na veću socijalnu uključenost¹⁶, vezane za socijalnu koheziju, jednakost spolova, te jednake mogućnosti za sve uz pomoć učinkovitih sustava socijalne zaštite.

Socijalne politike usmjere su na uključivanje marginaliziranih skupina u zajednicu. Njihov cilj se odnosi na smanjenje rizika od siromaštva i socijalne isključenosti, osnaživanje, prekvalifikaciju te učenje novih vještina kako bi marginalizirani stekli samopouzdanje i imali priliku ravnopravnog sudjelovanja u zajednici.

Također kohezijska politika Europske unije¹⁷ za cilj ima socijalno uključivanje osoba s invaliditetom, niskokvalificiranih radnika, žena te, mlađih i starijih radnika. “Podržava Strategiju Europa 2020, čiji je cilj smanjiti opasnost od siromaštva za najmanje 20 milijuna osoba.“

Socijalna poduzeća za radnu integraciju kroz programe koje provode i politiku poduzeća zapošljava marginalizirane skupine ili ih priprema za tržište rada.

14 Economic and Social Inclusion, <http://www.cesi.org.uk> (posjećeno 06.05.2019.)

15 Europski socijalni fond, <http://www.esf.hr> (posjećeno 07.04.2019.)

16 Borba protiv siromaštva, socijalne isključenosti i diskriminacije, http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.3.9.pdf (posjećeno 15.08.2019.)

17 Socijalna uključenost, https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/social-inclusion/ (posjećeno 06.05.2019.)

Zaposlenost omogućuje postizanja financijske neovisnosti, kroz rad se razvijaju osobne vještine i kompetencije, isto tako to je prostor koji omogućava doticaj s drugim ljudima, povezivanje, zbližavanje, ostvarivanje kontakata, te sudjelovanje u životu zajednice.

Pravo na rad jedno je od općih ljudskih prava, definirano Ustavom Republike Hrvatske (zajedničke odredbe, članak 14.).

Zaposlenje ima veliku važnost i značenje u životu suvremenog čovjeka. Posao nam omogućuje sigurnu egzistenciju, no uz ekonomski aspekt rad ima i značajnu socijalnu funkciju jer omogućuje socijalnu interakciju što je važan izvor društvenog statusa i prestiža, ali i značajnu psihološku funkciju jer može biti važan izvor identiteta, samopoštovanja i samoostvarenja kod pojedinca (Šverko, 1991).

U vremenima krize socijalna poduzeća se nalaze u izglednijim uvjetima za preživljavanje.

Usmjereno na izgradnju zajednice kroz uključiv, održiv i pametan razvoj, isto tako i na pitanja socijalne isključenosti kroz regionalni razvoj, te rješavanje pitanja uključivanja marginaliziranih kroz radionice i programe u sam radni proces ili na njihovom osnaživanju i pripremi za radni odnos. „Razvoj socijalnog poduzetništva čini dio politika Europske unije usmjerenih na poticanje razvoja poduzetništva i ekonomskog rasta“ (Vidović, 2012: 92)

Radni odnos je način postizanja financijske neovisnosti, koji kroz rad pruža razvoj osobnih vještine i kompetencije, isto tako omogućava doticaj s drugim ljudima, povezivanje, zbližavanje, ostvarivanje kontakata, te sudjelovanje u životu zajednice.

„Invaliditet i zdravstvene teškoće su često povezane s neadekvatnim uključivanjem pojedinca u društvo te se stoga koncept kvalitete života može promatrati i kao središnja točka u kreiranju socijalne politike i stvaranju okoline koja će omogućiti svakom pojedincu aktivno sudjelovanje u društvu. Utjecaj navedenog koncepta odnosi se na, javne politike i programe kojima je cilj unapređivanje života, osobne dobrobiti, uspjeha, te sudjelovanje osoba s invaliditetom na svim razinama društva (Shalock i sur., 2002).

8. Kvaliteta života

Kvaliteta života višedimenzionalan je pojam te ga je teško jednostavno definirati. Zbog svoje multidisciplinarnosti razni akademski krugovi različito ga definiraju, pa tako Schalock (2004.) navodi da postoji preko stotinjak definicija kvalitete života. To je organizacijski koncept kroz koji možemo vidjeti rad usmjeren prema poboljšanju života pojedinca.

Istraživanja o kvaliteti života započela su 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća u vrijeme modernog industrijskog društva. Prva takva istraživanja bavila su se temom životnog standarda, prihoda, ekonomskim rastom, pa su posjedovala ekonomski karakter. Sve su to bili objektivni pokazatelji kvalitete života. Kasnije se zbog nedovoljne preciznosti uvode subjektivni pokazatelji, koji se odnose na doživljaj pojedinca i samopercepciju vlastitog života.

Također, važno je naglasiti da Engleski jezik koristi dva termina kvalitete života: termin *Quality of life* zastupljeniji je u ekonomiji, zdravstvu i politici dok se terminom *well-being* više koriste sociologija i psihologija. Nailazimo na različita shvaćanja kvalitete života kroz različite discipline i znanosti. Termin se koristi u humanističkim i društvenim znanostima, teško ga je jednostavno definirati, te njegova definicija ovisi o utjecaju kulturološkog naslijeđa, društvene okoline i ekonomskog razvoja zemlje iz kojeg ga promatramo.

Definirana je kao sveukupno opće blagostanje koje uključuje objektivne faktore i subjektivnu procjenu fizičkog, materijalnog, socijalnog i emotivnog blagostanja, uključujući osobni razvoj i svrhovitu aktivnost.

Koncept kvalitete života poznat je u sociologiji ali njegova vrijednost nije toliko prepoznata. Sociološki rječnik Georga Ritzera definira brojne pojmove koji su povezani s kvalitetom života, kao što su; stratifikacija i društvenu nejednakost, bogatstvo i siromaštvo, dohodak, socioekonomski status itd. no ne definira i sam pojam.

Ne postoji usuglašena definicija pa ni način mjerenja kvalitete života, drugim riječima u literaturi se kod potrebe definiranja pojma u mnogim slučajevima navodi više definicija koje se najčešće citiraju (Vuletić, Misajon, 2011).

8.1. Definiranje pojmova kvalitete života

Svjetska zdravstvena organizacija (*WHO*) istaknula je tri ključne komponente kvalitete života: fizička, mentalna i socijalna, odnosno način na koji pojedinac percipira vlastitu poziciju u specifičnom kulturnom, društvenom i okolišnom kontekstu svog života. Mnogi subjektivni faktori shvaćeni su intuitivno te ih koristimo kako bi sami sebe usporedili s obzirom na ono što nam je blisko ili poželjno.

Svjetska zdravstvena organizacija kvalitetu života definira kao individualnu percepciju vlastite pozicije u društvu, u kontekstu kulturnih i vrijednosnih sustava u kojima se živi i u odnosu na vlastite ciljeve, očekivanja, standarde i preokupacije. Stanje potpunog tjelesnog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti. Koncept širokog opsega na čiji složen način utječu čovjekovo fizičko zdravlje, psihološko stanje, osobna uvjerenja, socijalni odnosi i njihov odnos prema okolini (WHOQOL, 2019).¹⁸

Subjektivna procjena može biti značajnija od one objektivne, iz tog razloga ne bismo ju smjeli zanemariti ili odbaciti. Ona je subjektivno doživljavanje vlastitog života određeno objektivnim okolnostima u kojima osoba živi, s obzirom na karakteristike ličnosti koje utječu na način doživljavanja okoline i realnosti kroz specifična životna iskustva te osobe (Krizmanić i Kolesarić 1989).

Cummins (2000) kvalitetu života definira multidimenzionalno. Dijeli ju na objektivnu i subjektivnu ističući sedam područja: zdravlje, produktivnost, intimnost, sigurnost, zajednicu, materijalno i emocionalno blagostanje. Kvaliteta života podrazumijeva objektivnu i subjektivnu postavku. Objektivna komponenta uključuje kulturalno relevantne mjere objektivnog blagostanja, odnose se na društvene, ekonomske i političke faktore (Best i Cummins, 2000). Dok se subjektivna kvaliteta života odnosi na subjektivnu percepciju fizičkog, materijalnog, emocionalnog blagostanja i osobnog razvoja. (Cummins 2000). Po pitanju povezanosti objektivnih i subjektivnih pokazatelja, opažena je slaba povezanost između čovjekovog subjektivnog osjećaja zadovoljstva životom kao i vlastite procjene kvalitete života i objektivnih životnih uvjeta (Cummins 1995) Kvaliteta života također predstavlja zadovoljstvo ljudi u društvenom okružju u kojem žive (Liu 1975).

¹⁸ WHO: WHOQOL: Measuring Quality of Life
<https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/>

Schalock (1996) koncept kvalitete života neke osobe nema značenja odvojeno od osjećaja i iskustava te osobe. Kod osobne kvalitete života radi se o tome kako pojedinac vidi i doživljava vlastiti život, a ne kako to drugi procjenjuju. Pa tako izdvaja osam ključnih kategorija; materijalno blagostanje, međuljudske odnose, tjelesno blagostanje, subjektivno blagostanje, osobni razvoj, samoodređenje, socijalna uključenost i ljudska prava (Schalock, 2004).

Glavna područja kvalitete života Jongudomkarn i Camfield (2006) ističu: obiteljske odnose, brigu i podršku; novac i imovinu; zaposlenje; smještaj i posjedovanje vlastite kuće; zdravlje; posjedovanje osobnih predmeta poput mobitela i dr. te vjerska i etička uvjerenja.

Većina navedenih odrednica osobne kvalitete života može se svesti u područja: emocionalno blagostanje, materijalno blagostanje, zdravlje, međuljudski odnosi (obitelj, prijatelji, šira zajednica), sigurnost, produktivnost, pripadnost zajednici. Ovi rezultati sadrže sedam glavnih životnih područja koji se smatraju temeljem za procjenu subjektivne kvalitete života. Odgovaraju nalazima iz svjetske literature i čestu pojavnost ovih područja u istraživanjima (Cummins, 1996, 2000).

Pojam kvalitete života shvaća se putem višedimenzijuskog okvira kako je predloženo u Izvješću Komisije o mjerenju gospodarske uspješnosti i društvenog napretka (Stiglitz i sur., 2010.). Izvješće se oslanja na okvir koji obuhvaća različite dimenzije koje pri mjerenju kvalitete života treba uzeti u obzir. Dimenzije uključuju: uvjete materijalnog života (prihod, bogatstvo, potrošnju); zdravlje; obrazovanje; osobne aktivnosti uključujući rad, političko sudjelovanje i upravljanje; društvenu povezanost i odnose; prirodno i životno okruženje; ekonomsku i fizičku sigurnost (Stiglitz i sur., 2010.). Kako definicija kvalitete života nije jednoznačna, tako nema ni univerzalnog instrumenta za njeno mjerenje.

U ovom radu kvalitetu života definirana je prema Felce i Perry (1993.) „kao sveukupno opće blagostanje koje uključuje objektivne čimbenike i subjektivno vrjednovanje fizičkog, materijalnog, socijalnog i emotivnog blagostanja, uključujući osobni razvoj i svrhovitu aktivnost, a sve promatrano kroz osobni sustav vrijednosti pojedinca“ (Vuletić, 2011: 9 prema Felce i Perry, 1993).

8.2. Objektivni i subjektivni pokazatelji kvalitete života

Istraživanja o kvaliteti života razlikuju objektivne i subjektivne pokazatelje. Ferriss (2004) pokazatelje naziva elementima društvenih sustava. U početcima bavljenja ovom tematikom uglavnom su se ispitivali objektivni pokazatelji; odnosili su se na životni standard, te su istraživanja primarno bila ekonomskog karaktera. Kako se životni standard povećavao, istraživanja su se počela usmjeravati i na promatranje zadovoljenja osobnih i društvenih potreba, posebice u području sociologije (Lučev, Tadinac, 2008).

Temeljni ispitivani obrasci objektivnih pokazatelja odnosili su se na područja stanovanja, zdravlja, sigurnosti, uvjete života, uključenost u zajednicu i zapošljavanje, glavna vrijednost testa omogućavala je utvrđivanje općih polazišnih vrijednosti za procjenu kvalitete života (Cummins, 1994).

Objektivni pokazatelji, ili pretpostavljeni uzroci odnose se na stanje pojedinca, tj. materijalno blagostanje ili zadovoljenje osnovnih životnih uvjeta, kao što je dohodak po stanovniku (koji je smatran glavnim pokazateljem blagostanja), broj tjednih radnih sati ili stopa nezaposlenosti.

Neki od subjektivnih pokazatelja temelje se na doživljaju pojedinca i njegovu vrednovanju društvenih uvjeta. Uključuju npr. zadovoljstvo životom, zadovoljstvo poslom, i dr. (Noll, 1996, prema Lučev, Tadinac, 2008)

Subjektivne mjere uglavnom potječu iz sociologije i socijalne psihologije. Većina subjektivnih mjera odnosi se na sreću ili zadovoljstvo, a unutar tih kategorija, na opći osjećaj (zadovoljstva životom u cjelini) ili na specifičan osjećaj (zadovoljstvo vlastitim poslom.) U mnogim slučajevima specifični osjećaji se koriste kako bi predvidjeli ili izmjerili opće osjećaje (Fisher, Schuessler 1985:132).

Jones i Pierce smatraju da je kod mjerenja kvalitete života potrebno ispitivati specifične aktivnosti i osjećaje kod pojedinaca u odnosu na vrijeme provedeno u tim aktivnostima.

Garson kvalitetu života mjeri stupnjem do kojeg pojedinac uspijeva ostvariti svoje želje unatoč ograničenjima koje mu nameće okolina ili društveni poredak (Gerson 1976: 794).

Možemo reći da je objektivni pristup u istraživanju kvalitete života tradicionalniji, usmjeren na utvrđivanje vanjskih uvjeta koji su usmjereni na poboljšanje života (Tadić, 2010).

Dosadašnja istraživanja su pokazala da su subjektivni pokazatelji bolji prediktori sveopće procjene kvalitete života od onih objektivnih (Diener i sur. 1999), drugim riječima kvaliteta

života je stvar subjektivnog iskustva, te da bi predodžba bila potpuna moramo uzeti u obzir ono što osoba osjeća i doživljava (Taylor, Bogdan: 1996). U literaturi se pronalaze različite predodžbe za opisivanje subjektivne kvalitete života: zadovoljstvo životom, osobna dobrobit, samoodređenje, osobne vrijednosti i blagostanje (Hensel, 2001).

Studije kvalitete života karakteriziraju socijalni pokazatelji koji se koriste za praćenje vremenskih intervala, praćenje društvene interakcije u nekom vremenskom razdoblju kako bi uvidjeli u kojem je budućem trenutku potrebna intervencija (Ferriss, 2004: 38).

Subjektivni pristup mjerenja kvalitete života fokusira se na doživljaj pojedinca i na njegovu osobnu perspektivu dok se objektivni odnose na njegovo stanje.

Kvaliteta života se odnosi na sposobnost izvršavanja društvenih i osobnih zadataka, koji su primjereni dobi, spolu, fizičkoj i mentalnoj spremnosti i pripadnosti društvenoj strukturi. Primjetno je da prirodne i socijalne okolnosti u kojima pojedinac stasa, mogu bitno utjecati na njegov doživljaj kvalitete života. One mogu “značajno suziti ili proširiti raspon mogućih izvora zadovoljstva i sreće“ (Krizmanić, M., Kolesarić, V., 1989).

9. Ciljevi i svrha

Svrha istraživanja je bila ispitati postoje li pozitivne promjene uslijed zaposlenja unutar socijalnih poduzeća, istražiti promjene u kvaliteti života marginalnih društvenih skupina te ispitati stupanj njihovog uključivanje u zajednicu zaposlenjem unutar socijalnih poduzeća. Istraživanje je provedeno na primjerima socijalnih zadruga: Humana Nova Čakovec i Humana Nova Zagreb, socijalna zadruga Kameleon, te socijalno uslužno poduzeće Martinov Plašt

U radu je kroz konkretne primjere u Republici Hrvatskoj ispitano koliko zapošljavanje unutar socijalnih poduzeća utječe na kvalitetu života, te koliko u praksi zaista dolazi do pozitivnih promjena na živote marginaliziranih skupina.

Cilj diplomskog rada je istražiti iskustva pojedinaca u mogućnostima koje im pruža zaposlenje unutar socijalnih poduzeća, te usporediti ih sa situacijom prije zaposlenja.

Istraživačka pitanja:

1. Kakva su socijalna iskustva sudionika zaposlenih u socijalnim poduzećima prije pronalaska posla?
2. Kakva su socijalna iskustva sudionika zaposlenih u socijalnom poduzeću nakon pronalaska posla?
3. Koje su vještine sudionici stekli kroz rad u socijalnim poduzećima?

10. Metodologija

Provedeno istraživanje formirano je tehnikom polustrukturiranog intervjua koja je odabrana zbog pitanja otvorenog tipa kako ne bi ograničilo sugovornike, ona vode sudionika kroz temu, pruža strukturu, ali također osiguravaju balans između strukture i otvorenosti. Omogućavaju nam da razgovor ne ode u krivom smjeru i da ne ostanemo bez informacija koje su nam potrebne za ostvarenje cilja istraživanja.

Korišten je prigodan uzorak od petnaest sudionika iz socijalnih poduzeća, odnosno zadruga. Uzorak, iako niskog stupnja reprezentativnosti, imao je za svrhu obuhvatiti što različitije profile zaposlenika koji su na neki način marginalizirani. Teško zapošljive društvene skupine; stariju populaciju, mlade bez radnog iskustva, osobe s invaliditetom, osobe s mentalnim poteškoćama, te pripadnika nacionalne manjine.

Podaci su prikupljeni metodom terenskog polustrukturiranog intervjua u razdoblju od srpnja do kolovoza u socijalnim poduzećima koja su istraživana. Intervjui su snimani isključivo tonski, putem mobilnog telefona ili bilježeni ručno. Prosječno trajanje intervjua trajalo je 23 minute.

Sudionici istraživanja regrutirani su tako da se prvo stupilo u kontakt s upraviteljima socijalnih poduzeća, telefonski, a potom putem elektroničke pošte. Nakon njihovog pristanka posjetilo se socijalno poduzeće, odnosno zadrugu. Kriterij za odabir sudionika odnosio se na dostupne pojedince koji su se u tom trenutku nalazili u socijalnom poduzeću ili zadruzi, te na one koji su bili voljni pristati na istraživanje. Sudionici su na početku svakog intervjua bili upoznati s temom, svrsi i ciljevima istraživanja putem informacija o istraživanju, te načinom prikupljanja podataka koji se koriste jedino u svrhu istraživanja. Na početku svakog intervjua postavljeno je pitanje da li pristaju na istraživanje, te pristaju li da intervju bude sniman. Sudionici koji nisu pristali na tonsko snimanje intervjua, kako bi se uvažila njihova želja, vođene su bilješke ručno.

Sudionicima je naznačeno da je njihova anonimnost i povjerljivost podataka zagarantirana, da su u bilo kojem trenutku slobodni odustati od istraživanja te da nisu dužni odgovoriti na sva postavljena pitanja.

Intervjui su provedeni u prostorijama socijalnih poduzeća, pri čemu se pazilo da svi zahtjevi sudionika budu ispunjeni, te da im bude ugodno.

Identitet sudionika istraživanja kao ime i prezime, te drugi osobni podaci sudionika u nazivu intervjua, transkriptu, pa tako i u radu zamijenjeni su šifrom koja se sastoji od kombinacije abecednog slova i brojeva.

Pitanja u istraživanju podijeljena su na dvije tematske skupine. Prva tematska skupina predstavlja vrijeme prije pronalaska posla, dok druga predstavlja period od zaposlenja pa do danas. Pitanja su podijeljena vremenski kako bi se istražila razlika prije zaposlenja sa situacijom nakon zaposlenja. Dobiveni podaci su analizirani tematskom analizom.¹⁹

¹⁹ Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

11. Rezultati istraživanja:

Istraživanje je obuhvatilo petnaest sudionika, od čega osam žena i sedam muškaraca. Najmlađa sudionica istraživanja ima dvadeset godina, dok najstarija sudionica ima šezdeset i jednu godinu.

Kada govorimo o obrazovanju sudionika, osam sudionika niže je stručne spreme, jedan sudionik je kvalificirani radnik, dok je šest sudionika srednje stručne spreme

Na pitanje bračnog statusa i veza, jedanaest sudionika je odgovorilo da nisu u bračnom statusu, četiri sudionice su udane i jedna je samohrana majka. Od četiri udane sudionice, jedna trenutno nema djecu, te stanuje s mužem i njegovom obitelji. Jedna sudionica ima dvoje djece, stanuje s mužem, djeca su odrasla i ne žive više u obiteljskom domu, jedna sudionica ima dvoje djece i stanuje s obitelji, te jedna sudionica ima troje djece, stanuje s djecom, mužem i svekrvom. Jedna sudionica je samohrana majka, stanuje s djetetom i svojom majkom.

Oni ispitanici koji su odgovorili da nisu u bračnom statusu, od toga jedan ispitanik živi na stanu sa sustanarima, četvero ih živi s roditeljima, dvoje s roditeljima i bratom i troje s majkom.

Petero sudionika nema nikakav oblik poteškoće, od toga dvije su mlađe osobe koje se dugo nisu mogle zaposliti, te dvije starije osobe koje su duži vremenski period bile bez zaposlenja, te jedna osoba pripadnik nacionalne manjine. Deset sudionika posjeduje neki oblik invaliditeta, od toga tri osobe posjeduju fizički oblik invaliditeta, dok sedam osoba posjeduje mentalnu ili psihičku poteškoću.

Istraživanje je usmjereno na ispitivanje subjektivnih pokazatelja kvalitete života.

Neki autori tvrde da se samo objektivnim pokazateljima ne može dobiti prava slika kvalitete nečijeg života već je vlastito iskustvo ono što nam поближе može pojasniti kakva je nečija percepcija spram okoline. „Pojedinci su krajnji konzumenti svega dobrog i lošeg što proistječe iz neke zajednice, možemo reći da su najbolji evaluatori vlastita života“ (Slavuj 2012: 81 prema Abrams, 1973., Pacione 1982). Percepcija pojedinaca bitno se razlikuje s obzirom na „stvarno stanje“, no pojedinac je onaj koji živi vlastiti život i na koncu vlastita percepcija, iako teško mjerljiva pouzdaniji je pokazatelj stvarnog stanja.

Kakva su socijalna iskustva sudionika zaposlenih u socijalnim poduzećima prije pronalaska posla?

Ovo istraživačko pitanje stavlja fokus na društveno iskustvu, koje se odnosi na socijalnu interakciju unutar lokalne zajednice u domeni svakodnevnog života. Uključuje međuljudske odnose; odnose s bliskim ljudima ili obitelji, participaciju u lokalnoj zajednici itd.

Sudionicima su u ovom djelu istraživanja bila postavljena pitanja koja su se odnosila na njihovu svakodnevnicu obuhvaćenu društvenim odnosima, slobodnim vremenom, volontiranjem, posjećivanjem društvenih događanja, te podršku u vidu traženja posla.

Svi sudionici odgovorili su da su svoje vrijeme u najvećoj mjeri provodili u vlastitom kućanstvu.

„Više od 99% vremena sam provela doma u četiri zida“(1), „Ujutro se probudim, djecu pošaljem u školu i vrtić i onda sam doma“(4), „Ma dugo sam spavao, kava, cigareta za cigaretom“(5), „Doma sam bila, brinula se o djeci“(9), „doma gledao tv“(12).

Sudionici su najčešće vrijeme provodili s ukućanima, odnosno roditeljima, djecom, nešto rjeđe s prijateljima ili na organiziranim druženjima od strane zadruge.

„Nisam puno išao nigdje“(2), „bila bi s ukućanima“(3) „s prijateljima i roditeljima“(11), „doma sam slušao glazbu, gledao filmove“(15), „Vrijeme sam provodila sa sinom, nisam baš bila puno sa ljudima“(8), „šetao sam okolo i dosađivao se“(10),“ bio bi malo vani, družio sam se s prijateljima“, „vani po prirodi šetajući ili na treninzima Zumbe“(4), „odlazila sam na subotnja druženja koja su se odvijala u zadruzi u sklopu projekta za osobe s invaliditetom“(1).

Svi sudionici su obavljali kućanske poslove ili poslove vezane za kuću.

„Pospremala sam doma(1)“, „pospremanje i kuhanje ručka(4)“, „pomagao sam u kućanskim poslovima(5)“, „radila sam oko kuće i oko vrta(6)“, „doma sam mami pomagao čistiti stan“(14)

Sudionici su posjećivali javne manifestacije, kina, kazališta, koncerte, radionice, predavanja i sl. Od toga je jedna sudionica odgovorila da je prije često odlazila u kino, nekoliko sudionika je odgovorilo da je ponekad odlazilo u kino, dvoje sudionika je aktivno sudjelovalo na radionicama organiziranih od institucije u kojoj su volontirali.

„jedanput u godini dana sam otišao na neki koncert u grad“(5), „dosta često sam išla u kino s prijateljima, otprilike jednom mjesečno“(3), „Prije zaposlenja nisam baš, znam da sam na jednom koncertu bio“(10), pohađao sam radionice koje su organizirane od strane (...) gdje sam volontirao“(15).

Sedam sudionika istaknulo je da se voljelo baviti svojim hobijima:

„Vozila sam se biciklom u slobodno vrijeme“(3), „na biciklu i na treninzima Zumbe“(4), „bavio sam se popravljanjem old timera“(7), „sviram gitaru“(10), „išao sam na nogomet jednom tjedno“(5) „bicikl i nogomet“(14), „prije sam išla na Zumbu“(13)

Osam sudionika je volontiralo prije zaposlenja.

„Da krenula sam volontirati ovdje i u još jednoj udruzi jer ja sam pet godina bila doma i nezaposlena ovo mi je bio spas“(4), „tu sam mjesec- dva volontirala“(6), „Volontirao sam pola godine u zadruzi“(7), „Volontirala sam, po potrebi(11), dolazila sam ovdje volontirati pet godina“(9), „Volontirao sam ovdje tri mjeseca“(10), „Da, volontirala sam ovdje malo više od godinu dana“(13), „da, osam mjeseci otprilike“(14), „Još mi je i u redu bilo kada je bilo proljeće i toplo vrijeme pa sam mogla izaći van, ali kada je bila zima to me znalo dokrajčiti jer sam bila u kući i nisam imala kamo ići. Zato kada sam našla volontiranja to mi je bio spas.“.(4)

Nekim sudionicima je bila pružena podrška od strane obitelji i prijatelja za vrijeme traženja zaposlenja. Vidljivo je kako osobe s invaliditetom kao prepreku u pronalasku posla više prepoznaju društvo nego sam invaliditet. Caroline Gray navodi da pojedincima, u ovom slučaju marginaliziranim pojedincima, nije potrebna asimilacija doslovno nego im društvo u kojem žive treba pristupiti kroz multikulturalizam i prihvaćanje različitosti (Gray, 2009). No, oštećena ljudska tijela ne odgovaraju potrebama industrijskog kapitalizma (Grue, 2011). Što dovodi do sustavnog problema zapošljavanja marginaliziranih osoba.

„Ja dugo nisam bila zaposlena i bilo bi mi jako teško da sam naglo ušla u radni proces, uglavnom ti su mi projekti puno pomogli“(1), „Imala sam dosta veliku podršku od svih, poticali su me i pomagali su mi u traženju posla(3)“, „Prijatelj mi je pomogao pronaći posao, pružao mi je podršku“(7), „Pa recimo da sam imala podršku roditelja i prijatelja(11)“, „Ustvari ne, nisam imala podršku“(9)

bio sam u jednoj kući, to je bio projekt koji je organizirala organizacija jedna. Projekt se zvao (...), to je kuća za mlade koji izlaze iz sustava socijalne skrbi. Znači ja sam prije toga bio u jednoj ustanovi di sam se školovao, Ta je kuća bila za mlade koji izlaze iz sustava socijalne skrbi i budući da sam ja bio taj slučaj, predložili su mi da dođem. Dvije godine sam bio u tom projektu, a kroz te dvije godine uči se kako samostalno živjeti, od čišćenja, pranja, kuhanja, pisanja zamolbi, životopisa, komunikacija s ostalima, dakle životne vještine i to sam savladao“(10), „da od roditelja“(12, 14), „mama i baka su me tjerale da nađem posao, nije im baš bilo drago što sam doma“(13), „Od obitelji i od par savjetnica na zavodu za zapošljavanje“(14),

Jedna sudionica naglasila je kako nije imala podršku od strane institucija

„Imala sam ja podršku od strane obitelji, ohrabrivali su me i pružali mi pomoć, ali mi nisu pomogli oni koji su me trebali zaposliti, to jest Zavod mi nije pomogao. Ja sam se prijavila na Zavod, bila sam u kontaktu sa savjetnicom ali mi oni nisu ništa ponudili, eventualno ako sam ja nešto sama našla pa sam odnijela zamolbu poslodavcu. Zavod mi nije nudio niti prekvalifikaciju. Taman sam tad dobila dijagnozu (...) i ustvari ni sama nisam znala što mogu i koliko mogu raditi“(8).

Kakva su socijalna iskustva sudionika zaposlenih u socijalnom poduzeću nakon pronalaska posla?

Ovo istraživačko pitanje odnosilo se na vremenski period od trenutka zaposlenja pa do provedbe istraživanja. Pitanja koja su bila postavljena odnosila su se na promjene koje su se dogodile uslijed zaposlenja, na društveni kontekst, slobodno vrijeme, utjecaj posla na svakodnevicu, posjećivanje javnih događanja, te participiranje u zajednici kroz volonterski rad.

Svi sudionici navode osjećaj zadovoljstva, osjećaj sreće i samopouzdaniji su od trenutka zaposlenja, te da je općenito posao pozitivno utjecao na njih.

„Financijsko stanje mi se poboljšalo, imam društvo, upoznaš ljude i onda si sigurniji si u sebe“(8), „Pa super mi je, baš je zanimljivo.“ (11), „lijepše mi je dok radim, osjećam se bolje“(4), „Pozitivno, naučio sam puno stvari, lijepo mi je tu“(6), „Ispunjeniji mi je dan i bolje se osjećam nakon što sam nešto radila, manje mi je dosadno“(13), „Dan mi brže prolazi, dinamičnije je i zanimljivije. Imam plaću, zadovoljan sam“(14), „Desile su se promjene u mom životu od financija, stabilnosti, druženja, upoznao sam nove ljude. Ustvari

tek sam poslije shvatio koliko mi je smetala ta dosada pri nego sam počeo raditi.(10)“, „I zapravo je to lijep način da nekako upoznaš različite ljude. Dobila sam uvid u to kakvi su njihovi životi i nekako smo se zblížili.“(11)

Svi sudionici su ostvarili nove kontakte na radnom mjestu, gotovo svi su ostvarili nova prijateljstva na radnom mjestu, te su u kontaktu s kolegama van radnog vremena. Međusobno se motiviraju, pomažu si i dio su veće cjeline.

„Međusobno smo si podrška, dobri smo si(1)“, Dobri su mi odnosi s kolegama, svi su super. Ostvario sam nove kontakte na ovom poslu“(2), „ostvarila sam nove kontakte, ali više u poslovnom smislu, čujem se s jednom zaposlenicom i izvan radnog vremena“(3), „Mislim da odlični. Da, da ostvarila smo kontakte. Čujem se s kolegicama“(4), „povezala sam se dobro s kolegama i ostvarila sam dosta novih kontakata“(6), „Jako dobri su odnosi s kolegama i ostvarila sam nove kontakte(8)“, „jako dobri, svi smo si tu dobri“(9), „jako dobri, to mi je bitno (10)“, „Upoznala sam dosta novih ljudi“ (11), „Svi smo si jako dobri i povezani međusobno, U kontaktu smo van radnog vremena (12)“, „Čujemo se van radnog vremena i družimo van posla“(13), „Super smo si, družimo se baš i van radnog vremena, svi se slažemo i volimo“(14), „znalo se dogoditi da sam s nekim ljudima možda razvila kontakte koji su bili susretljivi, a da se radi o osobama s nekim stručnim znanjima kojima se onda kasnije mogu obratiti za neku pomoć“. (11), „I odnosi su mi ovdje jako bitni, ne svađamo se ovdje, dobar sam si s ljudima, pričamo, svi smo si ok, pomognemo jedan drugome, radimo svi svoj posao“(5), „Da, tu se razvila ta prijateljska atmosfera, tako da se znamo družiti i van radnog vremena.“(11), „Super su mi odnosi s kolegama! Kao da sam im mama. Stvarno me obožavaju svi do jednoga; i stari i mladi.(...) A oni su meni ko familija.“(6)

S obzirom na slobodno vrijeme prije pronalaska posla i slobodno vrijeme u periodu od zaposlenja vidljiva je značajna razlika kod većine sudionika. Polovina sudionika slobodno vrijeme provodi s kolegama i nakon radnog vremena.

„više provodim vani i aktivniji sam nego prije“(2), „jučer sam s bivšom kolegicom bila na kavi, aktivnija sam i više se družim nego prije“(4) „išao sam par puta s prijateljima s posla i na ping-pong“(5), promijenio se način na koji koristim slobodno vrijeme, imam ga manje ali sam zato produktivniji(7), „znamo se družiti i van radnog vremena“(11), „Često se družim s kolegama nakon posla, ekipa smo od 20 do 50 godina“(8), „s prijateljem jednim, vozimo

bicikl ili odemo do grada“(10), „družim se većinom s prijateljicom i dečkom, ili sam doma“(13)

Dio sudionika slobodno vrijeme provodi na isti način kao i prije zaposlenja, obavljajući kućanske poslove i druženju s ukućanima i prijateljima.

„Čujem se s nekim kolegama i izvan radnog vremena, ali se ne družimo van radnog vremena, doma, malo pospremim, odmaram i većinom sam doma, (...) s ukućanima“(1), „doma, pospremanje, kuhanje, briga o bolesnom mužu, unučad, isto kao i prije“(6)

„Ne ostane mi puno vremena, kad imam obaveze onda sam cijela u tome, posao me okupira“(14)

„isto kao i prije, gledam TV najviše i ne znam šta bi sa sobom“(15) isto kao i prije - malo vani, „družim se s prijateljima ili doma gledao tv“, kao i prije, pomognem u kućanskim poslovima“(12)

Dvije sudionice su odgovorile da nemaju slobodno vrijeme.

„Ja si ne dam da imam slobodnog vremena“(3) „brinem o baki kao i prije, djeci, nemam baš slobodnog vremena“(9)

Neki sudionici su naglasili kako sada više posjećuju određene sadržaje, dok se neki manje bave npr hobijima jer imaju manje slobodnog vremena, ali generalno su sretniji, zadovoljniji, ispunjeniji te imaju više energije, iako ovisno o zahtjevnosti radnog dana, odnosno ponekad ih posao umori.

„Često odemo u kino“(4) „išao sam par puta s prijateljima s posla i na ping-pong i u kino i sad sam na svadbi bio (od kolegice) to je bilo prošli mjesec. Bilo je baš lijepo.“(5)

Idemo na koncerte, kina i svašta, baš smo bili sad nedavno na festivalu, idemo na kave(8), priuštimo si jednodnevni izlet familijski negdje, ili odemo biciklima na sladoled u grad(9), sviram, volim imati sve isplanirano i raditi stalno nešto(10) „Često imamo radionice koje organizira zadruga“(12, 13, 14, 15)

Svi sudionici odgovorili su da im je na poslu najbitnija atmosfera, što ih najviše motivira za odlazak na posao.

„Atmosfera mi je bitna i međusobno smo si velika podrška“(1), „Odnosi, ne svađamo se ovdje“(5) „Najvažnije mi je da se slažemo. Da me nitko neće vrijeđati, ili da me netko izbjegava...“(6), „atmosfera, super smo si kao kolektiv“(7), „atmosfera i suradnja ,mi kao

zadruga ne možemo tako funkcionirati a da nismo svi složni, imamo razumijevanja jedni za druge“(8)

„Razvila se ta prijateljska atmosfera“(11) „da se slažemo i da posao bude obavljen kako spada“(13), „Najbitnije mi je da se slažem s kolegama“(14)

Koje su vještine sudionici stekli kroz rad u socijalnim poduzećima?

Ovo istraživačko pitanje odnosi se na vještine koje su sudionici svladali od trenutka zaposlenja, a uključuje socijalne vještine i vještine vezane za posao.

Vještine koje se odnose na posao su vještine svladane kroz iskustvo posla kojeg sudionici obavljaju. Većina sudionika odgovorila je da su savladali vještine potrebne za obavljanje određenog posla, Skoro svi sudionici su odgovorili da su na poslu naučili nešto novo. Dvije sudionice starije životne dobi odgovorile su da su sve te stvari znali i prije, te da nisu imali ništa novo za naučiti, no obje su volontirale prije zaposlenja.. Osobe starije životne dobi posjeduju više životnog iskustva, pa posjeduju vještine i znanja koje osobe mlađe životne dobi još nisu imale priliku naučiti, a omogućeno im je upravo putem zaposlenja.

„Vještine su kvalitete koje nekome omogućuju da provede određenu radnju u nekom vremenu“ (Malavasi, 2011:20). Vještine stečene u radnom okruženju, mogu se lako i brzo prenijeti u domeni privatnog života te u slobodno vrijeme, te isto vrijedi i u obrnutoj situaciji, gdje se vještine stečene u području privatnog života mogu primjenjivati u radnom okruženju. „Usvojene vještine nemaju društvenu vrijednost sve do onog trenutka dok se ne počnu primjenjivati u realnoj društvenoj sredini, kao što je to radno mjesto. Tek tada će se stečeno znanje i vještine, moći vrednovati od strane poslodavca, dok će osoba koja ih je stekla moći primijeniti, preispitati, vrednovati ili nadograditi“ (Pavkov, Živčić, 2013: 71).

Vještine mogu biti suradnja, komunikacija i organizacija vremena, te osobni razvoj. Razlozi nedostatka primjene određenih kompetencija ili vještina mogu biti mnogobrojni – socio-ekonomska situacija, mentalne i druge bolesti, izbivanje iz radnog procesa, nezaposlenost itd. (Pavkov, Živčić, 2013).

„Rezultati istraživanja (OECD, 2013) ukazuju da vještine imaju značajan utjecaj na stvaranje mogućnosti u životu pojedinca, da pojedinci s niskom razinom vještina imaju veću vjerojatnost da će biti isključeni iz socio-ekonomskih tokova, nejednakost u razini stečenih vještina u uskoj je vezi s privređivanjem i ekonomskom situacijom pojedinca, što u konačnici ima implikacije i na buduće politike kako obrazovanja tako i zapošljavanja. (Pavkov, Živčić, 2013, 73-74 prema OECD, 2013.)

Svi su sudionici naveli minimalno jednu vještinu koja se odnosi na osobni razvoj, te ujedno pridonosi boljoj kvaliteti života.

Sudionici navode da su stekli komunikacijske vještine.

„Komunikativnija sam“ (1), „postala sam komunikativnija, otvorenija“ (3), „postala sam komunikativnija nego prije, da istina je, puno lakše stupim u kontakt (...)“ (9), „otvorenija sam i bolje komuniciram nego prije ovog posla“ (11), „Prestao sam biti konfliktna“ (15)

Sudionici navode da su stekli vještine rada u timu.

„Više sam koncentriran i volim rad u timu“ (2), „i volim raditi u timu“ (5), „rad u timu i naučio sam se prilagođavati različitim situacijama“ (7)

Sudionici navode da su stekli organizacijske vještine.

„puno sam organiziraniji nego prije“ (10), „Počeo sam bolje iskorištavati vrijeme općenito“ (2)

Sudionici navode da su stekli analitičke vještine.

„Naučila sam se rješavati probleme na poslu“ (3), „Opuštenija sam, sposobnija“ (13)

Sudionici navode da su stekli motoričke vještine.

„fizički sam izdržljiviji“ (5), „imam bolju motoriku, fizički sam napredovao“ (12)

Sudionicima je zaposlenje pridonijelo osobnom razvoju.

„Osjećam se puno sigurnije i upravo baš zato, mislio sam da kad se zaposliš, kad ideš raditi da ti to već moraš znati raditi, ali nije to tako. Sve se nauči. postao siguran u sebe“ (10), „strpljivija sam, imam više razumijevanja“ (4), „postao tolerantniji nego prije“ (7), „razumijevanju jedni za druge, i sigurnija sam u sebe“ (8), „naučio sam zauzeti svoj stav“ (15), „Ojačalo me riješila sam se straha i duge izoliranosti“ (1), „Otvoreniji sam, odgovorniji, pedantniji nego prije“ (12), „sposobniji jer mi je lakše obaviti stvari nego prije, sigurniji sam u sebe“ (14)

Sudionici navode da su stekli vještine suočavanja sa stresom.

„više ne paničarim i smirenija sam“ (3), „naučio sam se nositi sa stresom“ (10)

12. Rasprava i zaključak

Cilj diplomskog rada je istražiti iskustva pojedinaca u mogućnostima koje im pruža zaposlenje unutar socijalnih poduzeća, te usporediti ih sa situacijom prije zaposlenja.

Svi sudionici istraživanja pripadaju nekoj od marginaliziranih društvenih skupina. Za potrebe rada marginalizirane skupine obuhvaćaju primjerice: teško zapošljive društvene skupine; mlade (bez radnog iskustva), starije (teško zapošljive) osobe, osobe s invaliditetom, jednoroditeljske obitelji, pripadnike nacionalnih manjina.

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na iskustva sudionika prije stjecanja radnog odnosa u socijalnim poduzećima. Materijalna situacija marginaliziranih osoba, a posebno osoba s invaliditetom je mnogo lošija kod nezaposlenih osoba. Oni češće žive s roditeljima i manje su zadovoljni životom (Leutar, Milić Babić 2008).

Prema dobivenim rezultatima vidljivo je da dob i zdravstveno stanje uvelike utječe na način provođenja vremena. Pojedini sudionici su navodili kako doba godine utječe na način provođenja slobodnog vremena. Preferirali su doba u kojem slobodno vrijeme mogu provoditi izvan kućanstva; u vrtu, šetnjama, vožnji bicikla, ili igranju nogometa. No skoro svi sudionici su većinu svoga vremena provodili kod kuće.

Sudionici mlađe životne dobi, bez invaliditeta, te s nižim stupnjem invaliditeta bili su socijalno aktivniji, više su vremena provodili s prijateljima, te su ponekad odlazili na koncerte, kina radionice ili predavanja. Sudionici srednje životne dobi su većinu vremena provodili u kućanstvima, obavljajući kućanske poslove, te su najviše su vremena provodili s djecom. Sudionici starije životne dobi posjeduju puno kompleksnije životno iskustvo, te period prije zaposlenja u zadruzi vremenski je longitudinalni, pa se tako i njihovi odgovori razlikuju ovisno kojeg su se životnog perioda prisjetili, neki su odgovorili da su provodili vrijeme s obitelji, isto tako su se družili s prijateljima.

Osam od petnaest sudionika odgovorilo je da su prije pronalaska posla volontirali u zadruzi u kojoj su se kasnije zaposlili. Četvero sudionika je odgovorilo da su ponekad odlazili u kino, nešto manje na koncerte, troje sudionika odgovorilo je da su posjećivali radionice, koje su bile organizirane od strane zadruge u kojoj su tada volontirali.

Razlozi njihovog slabog participiranja u lokalnoj zajednici možemo povezati s više faktora. Jednim dijelom to je zbog nedostatka materijalne sigurnosti i financijskog zaleđa. Pojedine sudionike sprječavao je neki od oblika invaliditeta, i nedovoljne osjetljivosti društva prema

drugima i drugačijima, što umanjuje motivaciju za participacijom unutar zajednice, smanjuje broj poznanstava i društvenih veza pa tako smanjuje mogućnost u pronalasku posla. Merton (1938.) to naziva povlačenjem iz društvene zbilje. Prepreka u pronalasku posla osobama s invaliditetom stvara sam invaliditet, te dugotrajna nezaposlenost i činjenica da veliki dio njih nema radnog staža (Vajda Halala i sur, 2014). Dugotrajna izoliranost i usamljenost umanjuje broj socijalnih kontakata, nastupa osjećaj apatije, nesigurnosti i straha što stvara nepovoljne prilike za ponovno zaposlenje.

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na iskustva sudionika zaposlenih u socijalnom poduzeću od trenutka zaposlenja pa do danas.

Nezaposlene osobe s invaliditetom pokazale su nezadovoljstvo svojom situacijom, te zapošljavanje predstavlja ključan faktor kvalitete života. (Marković i sur. 2017, prema Kiš Glavaš i sur 2008).

Svi sudionici su odgovorili da su aktivniji u odnosu na period prije zaposlenja. Niti jedan od sudionika trenutno ne volontira, značajniji dio sudionika posjećuju javne manifestacije kina ili koncerte češće nego prije, dok manji broj sudionika posjećuje rjeđe nego prije. Također vidljiva je veća socijalna interakcija, svi sudionici su u kontaktu s kolegama ili drugim osobama više nego prije, svi sudionici su ostvarili nove društvene kontakte unutar kolektiva, odnosno samog zaposlenja, veliki broj sudionika se druži s kolegama i van radnog vremena.

Aktivnost nakon zaposlenja te slobodno vrijeme razlikuju se s obzirom na dob i zdravstveno stanje. Zdravi mlađi sudionici, te oni s nižim stupnjem invaliditeta više vremena provode s prijateljima, posjećuju koncerte, kina i bitno su aktivniji van radnog vremena iz razloga financijske neovisnosti. Starije osobe se također češće druže, no tu je vidljiva razlika u spolu, gdje žene ili majke većinom nakon posla obavljaju kućanske poslove, i svoje slobodno vrijeme provode s djecom, gdje se muški sudionici više druže s prijateljima.

Sudionici s mentalnim poteškoćama i dalje većinom vrijeme provode doma, ali su u kontaktu s kolegama iz socijalnih poduzeća, također istaknuli su da su sretniji i zadovoljniji te da im vrijeme brže prolazi, te da ih veseli svaki radni dan. Više vole vrijeme provoditi na radnom mjestu nego kod kuće. Goffman opisuje pozitivne promjene kod stigmatizirane, odnosno marginalizirane populacije. U situacijama zaposlenja pojedinci na sebe gledaju potpuno drugačije. Osjećaju se uspješno i važno, te stvaraju pozitivnu sliku o sebi jer aktivno pridonose zajednici. (Goffman, 1963.) Također, Zapošljavanje omogućava socijalizaciju, te pripadnost nekoj grupi, te omogućuje ekonomsku i socijalnu moć (Šverko, 1991).

Svi sudionici su naveli da im je na poslu najvažnija atmosfera, da se međusobno slažu i da su prihvaćeni od strane kolektiva, također i da sva svoja zaduženja obave dobro.

Većina sudionika se bavi istim hobijima kao i prije, dok su neki odgovorili da više ne pronalaze vremena za svoje hobije. Nitko od sudionika ne volontira.

Prema rezultatima istraživanja vidljiva je razlika u socijalnoj participaciji sudionika s obzirom na zaposlenje. Šućur (2004.) navodi da je životni standard najviše vidljiv kroz nematerijalni aspekt, odnosno kroz socijalnu participaciju pojedinaca. Rezultati su pokazali da se socijalna participacija uvelike povećala s obzirom na zaposlenje. Što je vidljivo kroz društvene kontakte ostvarene na radnom mjestu. Istraživanje o *Socijalnom položaju osoba s invaliditetom* (2009.) pokazalo je da zaposlene osobe imaju bolje materijalne prilike, veću socijalnu integraciju i veću uključenost u život zajednice.

Treće istraživačko pitanje odnosilo se na vještine stečene kroz radni odnos.

Sudionici su naglašavali samopouzdanje, komunikacijske vještine, otvorenost, tolerantnost te prilagodbu na različite situacije i različite ljude, te razvijeni senzibilitet jedni prema drugima.

Svi sudionici ovladali su vještinama potrebnim za posao koji obavljaju; a to uključuje prikupljanje i sortiranje odjeće, šivanje odjeće, rad u trgovini, rad s ljudima, rad na projektima, sve što uključuje kućanske poslove, te kuhanje

Zaposlenje je ključan i odlučujuć faktor u životima marginaliziranih. Bili oni stariji, mladi, s poteškoćama ili bez njih. Poticajna okolina koja razumije potrebe pojedinca i omogućuje mu jednaku socijalnu interakciju pruža im posjedovanja pozitivne slike o sebi bez predrasuda i osjećaja manje vrijednosti.

Radni odnos je način postizanja financijske neovisnosti, koji kroz rad pruža razvoj osobnih vještine i kompetencije, isto tako omogućava doticaj s drugim ljudima, povezivanje, zbližavanje, ostvarivanje kontakata, te sudjelovanje u životu zajednice.

Tema socijalnog poduzetništva, iako više ekonomskog ili pravnog karaktera, gdje također prednjače radovi iz socijalnog rada, kompleksnog je karaktera, te zahtjeva multidisciplinarni pristup. Sociologija je znanstvena disciplina koja nam može pomoći u razumijevanju poduzetništva i srodnih pojmova zbog svoje multidisciplinarnosti i naturalističke perspektive.

Socijalno poduzetništvo za radnu integraciju je model djelovanja koji kroz uključivanje marginaliziranih skupina radi na njihovom uključivanju u zajednicu kroz inovativan i održiv način.

Socijalni poduzetnici su oni kojima je cilj poslovanja društven. Ono što razlikuje socijalno od drugih oblika poduzetništva je usmjerenost na pomoć najsiromašnijima i najizoliranijim skupinama društva.

Moguće je stvoriti prirodno održivu proizvodnju, tj. socijalno poduzetništvo ekonomski je održiv model poslovanja.

Giddens koncept strukturacije gradi kroz primjere akcije, odnosno proučava utjecaj nenamjernih akcija koje kasnije utječu na daljnje akcije. „Promjene u jednom ili više dijelova, iniciraju promjene u drugim dijelovima, a te promjene proizvode, opet, promjene u dijelovima u kojima se javila prvobitna promjena“ (Giddens, 1979:76). Opisuje to na primjeru *kruga siromaštva* prema kojem materijalna deprivacija vodi ka siromaštvu kroz loše obrazovanje, nisku razinu zaposlenosti ili slabo plaćen posao do strukturalno materijalne deprivacije. Isto tako otvaranjem socijalnih poduzeća ili socijalnih zadruga mijenjamo status socijalno isključenih pojedinaca te ih kroz radnu integraciju uključujemo u zajednicu, te tako povećavamo kvalitetu njihovih života.

Literatura:

Abrahamson, P. (1995) Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles? *Družboslovne razprave* 11(19–20):119–136.

Bayley D., Gorančić-Lazetić H., (ur.) (2006.) *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*, Izvješće o društvenom razvoju Hrvatske 2006. Zagreb: Denona d.o.o. URL: https://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/socialinclusion/UNDP_HR_Unplugged_HR_2006.pdf (14.03.2018.)

Borzaga C. and Spear R. (2004). *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*. Trento: Fondazione Cariplo.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77–101.

Cummins, R.A. (1995). On the trail of the gold standard for life satisfaction. *Social Indicators Research*, 35: 179-200.

Cummins, R.A. (1996). The domains of life satisfaction: an attempt to order chaos. *Social Indicators Research*, 38: 303-328.

Cummins, R.A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies*, 1: 133-158.

Dees, J. G. (1998): *The Meaning of "Social Entrepreneurship"*, Comments and suggestions contributed from the Social Entrepreneurship Founders Working Group. Durham, NC: Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Fuqua School of Business, Duke University. URL: <https://entrepreneurship.duke.edu/news-item/the-meaning-of-social-entrepreneurship/> (06.04.2019.)

Dees, J. G. (2001.): *Social Entrepreneurship: Mobilizing Resources for Success*, u Dees, J.G., Emerson, J., Economy, P. (ur.): *Enterprising Nonprofits: A Toolkit for Success*, New York: John Wiley & Sons, Inc.

Defourny, J., Nyssens, M. (2008): Social enterprise in Europe: recent trends and developments. *Social enterprise journal*, 4(3): 2002-228.

Defourny, J., Nyssens, M (2012): The EMES approach of social enterprise in a comparative perspective. Working Paper No. EMES *International Research Network, Liege-Belgium*. 12, 3. URL: http://www.emes.net/site/wp-content/uploads/EMES-WP-12-03_Defourny-Nyssens.pdf (05.07.2019)

Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R., Smith, H. L. (1999): Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2): 276-302.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2017. godini, Zagreb. URL: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/14-01-01_01_2018.htm (22.10.2018.)

Ekonomska i socijalna uključenost, Economic and Social Inclusion. URL: <http://www.cesi.org.uk> (06.05.2019.)

Eurofound (2019), Cooperatives and social enterprises: *Work and employment in selected countries*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission (2003) Green Paper Entrepreneurship in Europe, URL: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf (11.2.2018.)

Europski parlament (2019.) Borba protiv siromaštva, socijalne isključenosti i diskriminacije. URL: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.3.9.pdf (15.08.2019.)

Fanuko, N. (2004.) Teorija strukturacije i ideologija: Neke nerazjašnjene poteškoće Giddensove teorije. *Društvena istraživanja*, 1-2(69-70): 195- 217

Ferriss A. L. (2004) The Quality of Life Concept in Sociology, *The American Sociologist*, 35 (3): 37-51.

Fisher, G. A., Schuessler, K. F. (1985). Quality of Life Research and Sociology, *Annual Review of Sociology*, 11: 129-149.

Fowler, A. (2000.): NGOs as a Moment in History: Beyond Aid to Social Entrepreneurship or Civic Innovation? (Special Issue), *Third World Quarterly*, 21(4): 637-654.

Gallie, D. (1999) Unemployment and social exclusion in the European Union, *European Societies* 1(1): 139-167.

Gallie, D., Paugam, S., Jacobs, S. (2003) Unemployment, Poverty and social isolation. Is there a vicious circle of social Exclusion?, *European Societies* 5(1): 1-32.

Gerson, E. M. (1976) On "Quality of Life." *American Sociological Review*. 41: 793-806.

Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory*. MacMillan: London.

Giddens, A. (2001) Sociologija. Zagreb: Nakladni zavod Globus 106-118, 124-133, 144- 166.

Goffman, E. (1963) *Stigma - zabeleške o ophođenju sa narušenim idenitetom*. Novi Sad: Mediterran Publishing

Gray, C. (2009) "Narratives of disability and the movement from deficiency to difference". *Cultural sociology*, 3(2): 317-332.

Grue, J. (2011.) "Discourse analysis and disability: Some topics and issues". *Discourse & Society*, 22(5): 532-546.

Hensel, E. (2001). Is Satisfaction a Valid Concept in the Assessment of Quality of Life of people with Intellectual Disabilities? A Review of the Literature. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 14(4): 311-326.

Hibbert, S. A., Hogg, G., Quinn, T. (2002): Consumer response to social entrepreneurship: the case of the Big Issue in Scotland. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* 17(3): 288-302.

Houghes, B. (2002) Baumans strangers: impairment and the invalidation of disabled people in modern and post modern cultures. *Disability and Society*, 17: 571-584.

Humana Nova, URL: www.humananova.org (21.11.2018.)

Jones, M. B., Pierce, J. M. (1977) Time-use auditing: An approach to validating social indicators. *Social Indicators Research*. 4: 289-315.

Jongudomkarn, D., Camfield, L. (2006). Exploring the quality of life of people in north eastern and southern Thailand. *Social Indicators Research*, 78(3): 489–529.

Johnson, S. (2003.) *Young Social Entrepreneurs in Canada*, Alberta: Canadian Centre for Social Entrepreneurship. University of Alberta.

Krizmanić, M., Kolesarić V, (1989). Pokušaj konceptualizacije pojma "Kvaliteta života". *Primijenjena psihologija*, 10(3): 179-184.

Kugler, S. (1993.) *Kulturni sadržaji u kvaliteti života*. Zagreb: Andragoški centar.

Leutar Z., Milić Babić M. (2008) Pravo na rad i osobe s invaliditetom u RH. *Sociologija i prostor*, 180(2): 161-187.

Leutar, Z. (2006). Osobe s invaliditetom i siromaštvo, *Revija za Socijalnu Politiku*, 13(3-4): 93-308.

Liu, B., C. (1975) Quality of Life: Concept, Measure and Results. *The American Journal of Economics and Sociology*, 34(1) 1-13 URL: <https://www.jstor.org/stable/3485691> (27.05.2019.)

Lučev, I., Tadinac, M. (2008). Kvaliteta života u Hrvatskoj – povezanost subjektivnih i objektivnih indikatora te temperamenta i demografskih varijabli s osvrtom na manjinski status, *Migracijske i etničke teme*, 24(1-2): 67-89.

- Ljubotina Družić O., Ljubotina D. (2014). Odnosi siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42 (2), 86-101.
- Mair, J., Marti, I. (2006.): Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight, *Journal of World Business*, 41: 36-44.
- Malavasi, L. (2011). Vješta ili kompetentna djeca?. *Djeca u Europi*, 6: 20–21.
- Marković, L., Baturina, D. i Babić, Z. (2017). Socijalna poduzeća za radnu integraciju (WISE) u postsocijalističkim zemljama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (1): 139-158.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. (MOBMS) (2009): Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Zagreb.
- Morris, M. H., & Lewis, P. S. (1991) Entrepreneurship as a significant factor in societal quality of life. *Journal of Business Research*, 23(1), 21–36.
- Park, R. E. (1928) Human migration and the marginal man. *American journal of sociology* 33(6), 881-893.
- Parsons, T., Shils, E. A. (1951) *Toward a General Theory of Action*. New York: Harper & Row
- Podrška socijalnom uključivanju i zapošljavanju marginaliziranih skupina, <http://www.esf.hr>, (07.04.2019.)
- Profitno ili neprofitno – cilj je dohodak! (24.09.2007), URL: <http://www.pomakonline.com/content/view/14/9/> (08.08.2019.)
- Pavlović, M. (2018.) *Društveno poduzetništvo kao model zapošljavanja osoba s invaliditetom*. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Schalock, R.L., Siperstein, G., N., (ur.) (1996). *Quality of life. Volume 1: Conceptualization and Measurement*. Washington DC: American Association on Mental Retardation.
- Schalock R. L., (2004) The Concept of Quality of Life: What We Know and Do Not Know. *J Intellect Disabil Res*, 48(3):203-16.
- Slavuj, L. (2012). Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života. *Geoadria*, 17(1): 73-92.
- Sočo, A. (2009.) *Sam svoj majstor*. Početnica iz socijalnog poduzetništva za organizacije mladih i za mlade. ACT Printlab, Čakovec
- Spreckley, F. (1981) *Social Audit: A Management Tool for Co-operative Working*. Beechwood College.

Staz, N. (ur.), (2006.) *Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost*, Program Ujedinjenih naroda za razvoj, Zagreb.

Stiglitz, J. E. Sen, A., Fitoussi, J.-P., (2010). *Mismeasuring our lives: Why GDP doesn't add up*. The New Press, New York.

Šućur, Z. (2004) Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija; Revija za sociologiju, (1-2): 45-60.

Šverko, B. (1991). *Značenje rada u životu pojedinca: radne vrijednosti, važnost rada i alijenacija*, Zagreb: Prosvjeta.

Tadić, M. (2010). Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. *Društvena istraživanja*, 19(2): 117-136.

Taylor, S.J., Bogdan R. (1996). Quality of life and the individual's perspective. U Schalock, R.L., Siperstein, G., N., (ur.) *Quality of life. Volume 1: Conceptualization and Measurement*. Washington DC: American Association on Mental Retardation.

UPIAS (1976) *Fundamental principles of disability*. London: Union of the physically impaired against Segregation.

Vajda Halal, Ž, Romić, D., Kolar., J. (2014): Uloga hrvatskog zavoda za zaposljavanje u socijalnoj integraciji osoba s invaliditetom. *Pravni vjesnik*, 30(2): 393-403.

Vidović, D. (2012): *Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Vidović, D. (2013) Social entrepreneurship in Croatia: a framework for development. Euricse Working Paper, No. 61/13.

Vlada republike Hrvatske (2014.) Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014. – 2020. URL: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siromaštva.pdf> (1.8.2019.)

Vlada republike hrvatske (2015.) Strategija za razvoj društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj od 2015. do 2020. godine. URL: <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-društvenog-poduzetništva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (22.4.2019.)

Vuletić G. (2011.) *Kvaliteta života i zdravlje*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku

Vuletić, G., Misajon, R. (2011). Subjektivna kvaliteta života. U: Vuletić, G. (ur.) *Kvaliteta života i zdravlje*. Osijek: Filozofski fakultet i Hrvatska zaklada za znanost.

Wilson J. (1987) *The Truly Disadvantaged: Their Inner City, the Underclass and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press.

Yunus, M. (2009) *Za svijet bez siromaštva. Socijalna poduzeća i budućnost kapitalizma*, Zagreb: VBZ.

Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, URL: <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (15.08.2019.)

Zubić, M. (2015) *Razvoj socijalnog poduzetništva u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu.

Prilozi

PROTOKOL INTERVJUA

Datum, vrijeme, mjesto intervjuiranja _____

(Provjeriti radi li snimač zvuka, osigurati ugodnu atmosferu bez eksternih smetnji bile one auditive ili bilo koje druge naravi)

1. Spol sudionika _____
2. Bračni status _____
3. Djeca _____
4. Razina obrazovanja _____

Možete li se ukratko predstaviti i reći nešto o sebi?

Koliko imate godina?

Kojeg ste stupnja obrazovanja?

Živate li s nekim ili sami? /Veličina kućanstva (mala 1-2, srednja 2-6, velika više od 6)

Ako živite s nekim, kakav je radni status te osobe?

Koju vrstu oštećenja imate?

Kako ste saznali za socijalno poduzeće u kojem danas radite?

1. Faza: prije pronalaska posla

MATERIJALNO STANJE

Koju ste vrstu prihoda imali prije trenutnog zaposlenja?

Da li ste primali neki oblik socijalne pomoći? Ako da, koliko vam je taj prihod bio značajan?

Da li su vam ti prihodi bili dovoljni za podmirenje osnovnih životnih potreba?

Kakva je bila vaša financijska situacija prije trenutnog zaposlenja?

Jeste li prije ovoga posla dugo bili nezaposleni? Ako jeste, koliko dugo?

Jeste li radili negdje na crno?

Koliko ste se osjećali materijalno sigurni?

SOCIJALNO STANJE

Možete li opisati kako je izgledao vaš dan prije nego ste počeli raditi?

S kim ste provodili vrijeme prije zaposlenja?

Kako vam je izgledala svakodnevica prije nego ste počeli raditi?

Kako ste provodili slobodno vrijeme?

Jeste li negdje volontirali?

Jeste li posjećivali kina/ kazališta/ odlazili na koncerte/ neke javne manifestacije/ predavanja/ radionice? Ako da, koliko često?

Imate li neke hobije? Jeste li se bavili svojim hobijima prije nego ste počeli raditi?

EMOCIONALNO STANJE

Jeste li imali nečiju podršku dok ste tražili posao?

Kako ste se osjećali dok niste radili?

Koliko ste vremenski dugo tražili posao?

Što vam je predstavljalo prepreku za pronalazak posla?

2. Faza: vrijeme od trenutka zaposlenja pa do danas

MATERIJALNO STANJE

Kako ste saznali ovu socijalnu zadrugu, tj. kako ste došli ovdje?

Je li ovo jedini prihod koji primате?

Koja je visina prihoda kojeg primate?

Primате li neki oblik socijale pomoći? Ako da, Koliko vam je taj prihod značajan?

Koliko imate radnog iskustva?

Ako vam je ovo prvi posao, kako vam je na ovom poslu?

Kako je ovaj posao utjecao na vas?

- 1. Materijalno** - Na koji način je posao utjecao na vašu financijsku situaciju?
- 2. Socijalno** – Kakvi su vaši odnosi s kolegama na poslu? Jeste li ostvarili neke nove kontakte od kad ste zaposleni? Kontaktirate li nekoga od kolega izvan radnog vremena?
- 3. Emocionalno** – Kako se osjećate kad idete na posao? Zbog čega se tako osjećate?

Stvara li vam ovaj posao osjećaj materijalne sigurnosti?

SOCIJALNO STANJE

Da li je došlo do nekakvih promjena/što se promijenilo u vašem životu od kad ste počeli raditi?

S kim/kako najčešće provodite svoje slobodno vrijeme?

Kako je ovaj posao utjecao na vas?

Što biste istaknuli kao važan faktor na radnom mjestu?

Kako izgledala vaša svakodnevnica od kad ste se zaposlili pa do danas?

Ima li neki trenutak koji biste istaknuli, neki poseban događaj, situacija, kompetencija koju ste proživjeli/ostvarili, koja vas je ojačala od kad ste zaposleni na trenutnom radnom mjestu?

Kako provodite slobodno vrijeme?

Volontirate li negdje?

Idete li u kino/ kazalište/ koncerte/ neke javne manifestacije?

Imate li hobije? Ako da, koji su vam hobiji?

Bavite li se više svojim hobijima od kad ste počeli raditi?

Dijeli li netko od vaših kolega/kolegica iste hobije kao i vi?

EMOCIONALNO STANJE

Jeste li primijetili neku promjenu na sebi od kad ste počeli raditi?

Mislite li da ste aktivniji van radnog vremena?

Osjećate li da imate više energije?

► **Koje su vještine sudionici stekli kroz rad u socijalnim poduzećima?**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Sociology
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb, Croatia

Tel./Phone: +385 (0)1 4092007; Fax: +385 (0)1 4092007; 4092879; URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/socio>

Datum: 8 srpnja 2019.

Broj odluke: 2019-25

ODLUKA

Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja

Naziv istraživanja: Socijalno poduzetništvo i marginalizirane društvene skupine (diplomski rad)

Autorica istraživanja: Sunčica Ježić

Odluka: Povjerenstvo smatra da je predloženo istraživanje u skladu s važećim etičkim normama.

Za Povjerenstvo

Doc. dr. sc. Ksenija Klasnić
predsjednica Povjerenstva

Sažetak

Ovaj diplomski rad će se baviti socijalnim poduzetništvom, marginaliziranim skupinama i njihovom kvalitetom života. Također definirat će se i predstaviti povezani pojmovi kao što su socijalno poduzeće, socijalno poduzeće za radnu integraciju, socijalne zadruge, te socijalna uključenost i socijalna isključenost.

Svrha diplomskog rada je bila ispitati postoje li pozitivne promjene uslijed zaposlenja unutar socijalnih poduzeća odnosno zadruga, istražiti promjene u kvaliteti života marginalnih društvenih skupina te ispitati njihovo uključivanje u zajednicu zaposlenjem unutar socijalnih poduzeća. Istraživanje je provedeno na primjerima mreža socijalnih zadruga: Humana Nova Čakovec i Humana Nova Zagreb, socijalna zadruga Kameleon, te socijalno uslužno poduzeće Martinov Plašt.

Cilj diplomskog rada je istražiti iskustva pojedinaca o mogućnostima koje im pruža zaposlenje unutar socijalnih poduzeća, te usporediti ih sa situacijom prije zaposlenja.

Ključne riječi: socijalno poduzetništvo, socijalno poduzeće, radna integracija, marginalizirane društvene skupine, kvaliteta života

Summary

This research will focus on social entrepreneurship, marginalized groups and their quality of life. Related concepts such as social enterprise, social enterprise for work integration, social cooperatives, social inclusion and social exclusion will also be defined and presented.

The purpose of the research was to examine whether there were positive changes resulting from employment within social enterprises or social cooperatives, to investigate changes in the quality of life of marginal social groups, and to examine the degree of their involvement in the community through employment within social enterprises. The research was conducted on the examples of networks of social cooperatives: Humana Nova Čakovec and Humana Nova Zagreb, social cooperative Kameleon, and social service company Martinov Plašt.

The aim of the thesis was to explore the experiences of individuals in the employment opportunities within social enterprises and to compare them with the situation before employment.

Keywords: social entrepreneurship, social enterprise, work integration, marginalized social groups, quality of life